

บทที่ ๓

เหตุผลที่พุทธศาสนาปฏิเสธแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต

แนวความคิดในเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ ที่มีความแตกต่างกันไปตามพื้นฐานทางความเชื่อของแต่ละสำนัก ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วโดยละเอียดในบทที่ผ่านมา เมื่อพัฒนาการแนวคิดนี้ได้ก้าวผ่านอย่างต่อเนื่องมาถึงในยุคสมัยพุทธกาล ท่ามกลางกระแสความเชื่อแบบปรัชญาอินเดียที่ฝังแน่นอยู่ในระบบคิดและแพร่กระจายตัวอย่างกว้างขวางในชมพูทวีป ทว่า ท่าทีของพุทธศาสนาในยุคต้น (early Buddhism) แบบเถรวาท ต่อแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตได้เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง และในยุคสมัยปัจจุบัน นักวิทยาศาสตร์ก็ยังคงแสวงหาความรู้เชิงจักรวาลวิทยาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ประเด็นศึกษาต่าง ๆ ที่น่าสนใจซึ่งจะพบได้ในบทนี้ มีอยู่ ๓ ประเด็นด้วยกันคือ ๑) ปฐมธาตุของโลกและชีวิตของปรัชญาอินเดียสมัยพุทธกาล ๒) ทศนะของพุทธศาสนาต่อแนวคิดเรื่องปฐมธาตุ และ ๓) ปฐมธาตุของโลกและชีวิตในยุคสมัยปัจจุบัน ตามลำดับดังต่อไปนี้

๓.๑ ปฐมธาตุของโลกและชีวิตของปรัชญาอินเดียในสมัยพุทธกาล

การที่จะวิเคราะห์ให้ทราบถึงเหตุผลที่ทำให้พุทธศาสนาเถรวาทปฏิเสธแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตอย่างสิ้นเชิงนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้เกี่ยวกับบริบททางความเชื่อในยุคสมัยพุทธกาลเสียก่อน ว่ามีกระแสทางความคิดหลัก ๆ เป็นเช่นไร ดังนั้น การจัดลำดับทางกระบวนการศึกษาเช่นนี้จึงทำให้เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่จะต้องเข้าไปศึกษาแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตของปรัชญาอินเดียในสมัยพุทธกาลเสียก่อนเป็นลำดับแรก ดังที่ทราบกันดีว่า ปรัชญาตะวันตกมุ่งแสวงหาความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิต ในขณะที่ปรัชญาอินเดียนอกจากจะมุ่งแสวงหาความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิตแล้ว ยังแสวงหาข้อปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงความจริงเหล่านั้น เป็นปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างแยกกันไม่ออก ปรัชญาอินเดียจึงหมายรวมถึงระบบทางปรัชญาทุกระบบที่เกิดขึ้นในอินเดีย มิได้จำกัดเฉพาะปรัชญาฮินดูเท่านั้น แต่หมายถึงปรัชญาอื่นๆ ที่อยู่ในอินเดียด้วย เช่น ปรัชญาเชน และพุทธปรัชญา

ในชมพูทวีปหรืออินเดียโบราณก่อนพระพุทธเจ้าตรัสรู้ มีนักคิดนักสอนลัทธิศาสนาอยู่แล้วเป็นจำนวนมาก เช่น เจ้าลัทธิ ๖๒ (ทิกฺขุ ๖๒) หากแบ่งกลุ่มโดยถือคัมภีร์พระเวทเป็นหลัก ก็

อาจแบ่งเป็น ๒ พวก คือ (๑) พวกที่นับถือคัมภีร์พระเวท ได้แก่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินตามหลักคำสอนในศาสนาพราหมณ์ที่เชื่อเรื่องพรหมสร้างโลก และ (๒) พวกไม่ถือคัมภีร์พระเวท ได้แก่ พวกเดียรถีย์ นิครนธ์ ปริพาชก อาชีวก อาเจลก เป็นต้น ซึ่งนับถือหลักคำสอนของลัทธิต่าง ๆ ตามอาจารย์ของตน ๆ เช่น ลัทธิครูทั้ง ๖ นอกจากนี้ยังมีพวกนักคิดทางตรรกะและอภิปรัชญาที่ไม่ดำเนินตามหลักคำสอนของลัทธิศาสนาใด ๆ^๑

การถกเถียงทางปรัชญาเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งแต่ละศาสนาและแต่ละความเชื่อ ไม่ว่าจะ เป็นของศาสนา พราห์ม (Brahminical) ศาสนาฮินดู (Hindu) และของนักพุทธปรัชญาชาวอินเดีย ต่างใช้เพื่อแสวงหาหนทางที่จะอธิบายความหลากหลายของโลกทัศน์ (world-views) ที่มีความแตกต่างกันอย่างมาก ด้วยการค้นหาความสามารถทางจิต (mentalities) มากไปกว่าการตั้งคำถามว่า สิ่งเหล่านี้มีจริงหรือไม่ ? ดังนั้น ปรัชญาแต่ละสำนักจึงต่างพยายามที่จะอธิบายแนวคิดเรื่อง จุดเริ่มต้น (origins) แห่งรากฐานของการแยกตัวออกของจิตใจ สู่ภวศาสตร์ (ontologies) ของ แก่นแท้ที่ถาวร (enduring-substance) ซึ่งเสนอโดยศาสนาพราห์ม (Brahmins)^๒ อย่างไรก็ตาม นักปรัชญาพยายามที่จะสอบสวนหาส่วนประกอบดั้งเดิมที่สุดของจักรวาล สารดั้งเดิมหรือปฐมธาตุนั้น แหะและเป็นวัตถุดิบสำหรับปั้นจักรวาล ถ้าพบสารดั้งเดิมก็เท่ากับพบความเป็นจริงสูงสุด” ซึ่งนักคิด ฮินดูโบราณ ได้จัดแบ่งระบบต่าง ๆ ทางปรัชญาตามความขัดแย้งกันเป็นสำคัญ ดังนั้น ปรัชญา อินเดียจึงถูกแบ่งออกเป็น ๒ สายได้แก่ (๑) อาสติกะ (orthodox)^๓ ซึ่งเป็นสายที่นิยมแบบเดิมโดยมี รากฐานความคิดมาจากคัมภีร์พระเวทย์ และ (๒) นาสติกะ (heterodox) ซึ่งเป็นสายที่นิยมแบบใหม่ สาย อาสติกะ ประกอบไปด้วยระบบปรัชญา ๖ สำนัก ส่วนสายนาสติกะ มี ปรัชญา ๓ สำนัก คือ ปรัชญาจารวาก (Carvaka) พุทธปรัชญา (Buddhism) และปรัชญาเชน (Jaina)^๔ ซึ่งในที่นี้จะอภิปราย

^๑ ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ ราชบัณฑิต, *วิเคราะห์อภิปรัชญาในพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕-๖.

^๒ Christopher Bartley, *An Introduction to Indian Philosophy*, (Chennai : Replika Press Pvt Ltd., 2011), p. 1.

^๓ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ชุดปรัชญาตะวันตก : ปรัชญากรีกโบราณ ตอนที่ ๑-๒*, (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๖๒), หน้า ๑๑.

^๔ “ปรัชญาอินเดียสายอาสติกะ เชื่อว่า โลกเป็นสิ่งที่อยู่จริง มีการสร้างขึ้น ดำรงอยู่ และเสื่อมสลาย ไป” - อุดร รัตนภักดิ์, “แนวความคิดเรื่องโลกในปรัชญาอินเดียสายอาสติกะ”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกปรัชญา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า บทคัดย่อ.

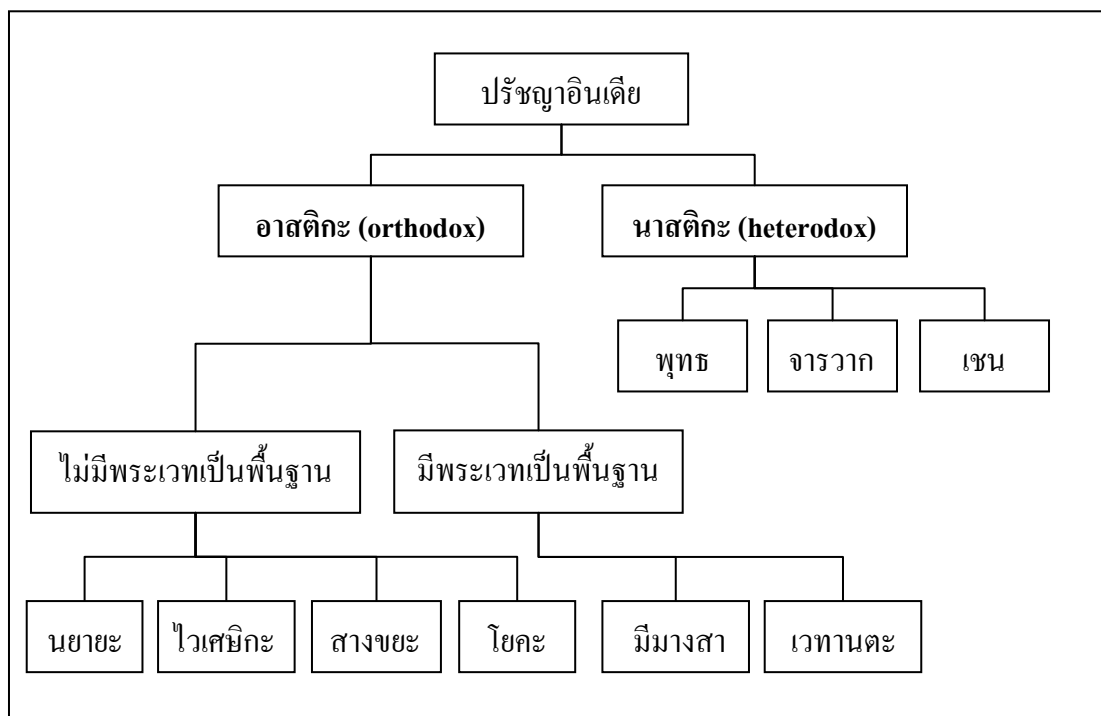
^๕ ดูรายละเอียดใน Sarvepalli Radhakrishnan, *Indian Philosophy*, Vol. II., 2 Vols., (London : George Allen & Unwin Ltd., 1948), pp. 19-20.

โดยเริ่มจากสายอาสติกะเป็นปฐมเนื่องจากเป็นสำนักต้นฉบับที่ทำให้ระเบียบคำสอนต่าง ๆ ที่มาจาก คัมภีร์พระเวทกลายมาเป็นระบบทางปรัชญา ๖ สำนักดังกล่าวแล้ว ได้แก่ (๑) นยาเย (Nyāya) (๒) ไวเศษิกะ (Vaiśeṣika) (๓) สางขะ (Sāṅkhya) (๔) โยคะ (Yoga) (๕) มีมางสา (Mīmāṃsā) และ (๖) เวทานตะ (Vedānta)^๖

มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่งตรงที่ปรัชญาอินเดียสายอาสติกะจะแบ่งย่อยออกไปอีก ๒ กลุ่มคือ (๑) กลุ่มที่มีพื้นฐานทางปรัชญาเป็นของตนเอง ได้แก่ นยาเย ไวเศษิกะ สางขะ และโยคะ แต่ถึงแม้กลุ่มนี้จะได้ถือคัมภีร์พระเวทเป็นพื้นฐานก็ตาม แต่ก็ยอมรับในความสำคัญบางอย่าง และมีแนวความคิดที่กลมกลืนกัน และ (๒) กลุ่มที่มีพื้นฐานมาจากคัมภีร์พระเวทโดยตรง ได้แก่ มีมางสา และเวทานตะ^๗ จะอย่างไรก็ตาม ปรัชญาอินเดียทุกระบบที่กล่าวมาแล้วล้วนแล้วแต่ได้รับ อิทธิพลมาจากคัมภีร์พระเวททั้งสิ้น จะต่างกันก็แต่การได้รับอิทธิพลทางตรงหรือทางอ้อมเท่านั้น ดังนั้น เพื่อให้เราได้เห็นภาพกว้างของการแบ่งระบบปรัชญาในอินเดียในเบื้องต้นนี้ ผู้วิจัยจึงขอ นำเสนอแผนภูมิรูปภาพแสดงการจัดระบบของปรัชญาอินเดีย ดังต่อไปนี้

^๖ ดูรายละเอียดใน Richard P. Hayes, “Indian and Tibetan Philosophy”, **The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy**, ed. by Edward Craig, (Abingdon : Routledge, 2005) : 440.

^๗ ดูรายละเอียดใน สวามี สัตยานันทปุรี, ปาฐกถา, (กรุงเทพ ฯ : วชิรวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๒๖๐.

แผนภูมิรูปภาพ ๓.๑ แสดงการจัดระบบของปรัชญาอินเดีย

ปรัชญาต่าง ๆ ในอินเดียตามการจัดระบบดังแผนภูมิรูปภาพดังกล่าว มีแง่มุมและรายละเอียดที่หลากหลายกันไปตามความเชื่อของแต่ละสำนัก ถึงกระนั้นทัศนะของนักปรัชญาทั้งหลาย เมื่อกล่าวโดยสรุปจะได้ ๓ กลุ่ม^๔ คือ (๑) วัตถุหรือสสารนิยม (Materialism) ถือว่าสารดั้งเดิมของจักรวาลคือปรมาณู (Atom) หรือพลังงาน (Energy) ความจริงสูงสุดจึงได้แก่สสาร ไม่ใช่จิต (๒) จิตนิยม (Idealism) ถือว่าความจริงสูงสุดคือ จิต สสารเป็นเพียงผลงานสร้างสรรค์ของจิต และ (๓) ทวินิยม (Dualism) ถือว่าความจริงสูงสุดเป็นทั้งจิตและสสารที่เป็นอิสระต่อกัน^๕ ดังต่อไปนี้

^๔ ประเด็นศึกษาเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตของปรัชญาอินเดียนี้ ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอผ่านแนวคิดของสำนักปรัชญาทั้ง ๓ กลุ่มได้แก่ (๑) สสารนิยม (๒) จิตนิยม และ (๓) ทวินิยม โดยอ้างอิงกับระบบปรัชญาอินเดียสายอัสติกะ (orthodox) ทั้ง ๖ ระบบเป็นหลัก มี (๑) นยายะ (๒) ไวเศษิกะ (๓) โยคะ (๔) มีมangsa (๕) สาংขยะ และ (๖) เวทานตะ.

^๕ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ชุดปรัชญาตะวันตก : ปรัชญากรีกโบราณ ตอนที่ ๑-๒, หน้า ๑๑.

๓.๑.๑ กลุ่มสสารนิยม (Materialism)

ปรัชญากลุ่มสสารนิยม (Materialism) คือแนวคิดของกลุ่มที่เชื่อว่า ความจริงสุดท้ายในธรรมชาติคือสสารหรือปรากฏการณ์ทางสสาร^{๑๑} มีระบบปรัชญาอินเดีย ๒ สำนักที่ถูกจัดเข้าอยู่ในกลุ่ม คือ (๑) ปรัชญานายะ และ (๒) ปรัชญาไวเศสิกะ (Nyāya-Vaiśeṣika) ซึ่งต่างก็ยอมรับอภิปรัชญาซึ่งกันและกัน โดยเชื่อว่าโลกแห่งธรรมชาติมีองค์ประกอบที่เป็นนิรันดร์ ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นปรมาณูที่เกิดขึ้นโดยไม่มีสาเหตุ (causeless atoms) ดำรงอยู่ด้วยตนเองโดยไม่เกี่ยวกับระบบคิดของมนุษย์^{๑๒} สำนักปรัชญา นายะเป็นสัจนิยมเชิงตรรกะ (the logical realism)^{๑๓} ส่วนสำนักปรัชญาไวเศสิกะเป็นพหุนิยมเชิงปรมาณู (the atomistic pluralism)^{๑๔} ปรัชญาไวเศสิกะ ก่อตั้งโดย กณาทะ (Kanādda) ผู้รจนา ไวเศสิกะสูตร (Vaisesika sutra) กล่าวว่า ไวเศสิกะ (Vaisesika) มาจากคำว่า “วิเศษะ” (Visesa)^{๑๕} หมายถึงลักษณะพิเศษ หรือลักษณะเฉพาะที่ทำให้สิ่งหนึ่งต่างจากอีกสิ่งหนึ่ง

สำหรับแนวคิดเรื่องกำเนิดโลกและจักรวาลของปรัชญาทั้งสองมีจุดร่วมที่เหมือนกันตรงที่ ปรัชญานายะเชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นทั้งผู้สร้าง (Creator) ผู้พิทักษ์ (Maintainer) และผู้ทำลาย (Destroyer)^{๑๖} ในขณะที่ไวเศสิกะก็มีความเชื่อว่าการสร้างสรรค์และการทำลายโลกขึ้นอยู่กับเจตจำนงของพระเจ้า โดยเริ่มจากการสร้างโลกไปจนถึงการทำลายโลกซึ่งถือเป็นวัฏจักรหนึ่งเรียกว่ากัลป์ เมื่อการทำลายโลกผ่านไปแล้วชั่วระยะเวลาหนึ่ง พระเจ้าก็ทรงสร้างโลกขึ้นมาใหม่อีกเป็นการสร้างโลกและการทำลายโลกของพระเจ้าที่ดำเนินอย่างนี้เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด^{๑๗}

นอกจากนี้ ปรัชญาทั้งสองสำนักยังมีความเชื่อเรื่องสสารวัตถุว่า ดิน (Earth) น้ำ (water) ลม (air) และไฟ (fire) เป็นแก่นแท้พื้นฐาน (basic substances) การรวมตัวกันของอะตอม (atoms) ในสัดส่วนที่แตกต่างจะก่อให้เกิดเอกลักษณ์ทางกายภาพที่ไม่ถาวร อะตอมมิได้ถูกสร้างขึ้น

^{๑๑} สมภาร พรหมทา, พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕๒.

^{๑๒} Sarvepalli Radhakrishnan, *Indian Philosophy*, Vol. II., p.142.

^{๑๓} Ibid., p.143.

^{๑๔} Ibid., p.176.

^{๑๕} M. Hiriyanna, *Outlines of Indian Philosophy*, (London : Novello & Company, 1967), p. 225.

^{๑๖} Chandradhar Sharma, *A Critical Survey of Indian Philosophy*, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1973), p. 208.

^{๑๗} สุนทร ฌ รั้งยี, ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปพิช, ๒๕๒๑), หน้า ๑๕๔-๑๖๒.

แบ่งแยกมิได้ และไม่สามารถถูกทำลายลง แก่นแท้พื้นฐานอันนิรันดร์ (simple eternal substances) ได้แก่ อะตอม (atoms) บรรยากาศ (atmosphere) กาล (time) เทชะ (space) วิญญาณ (souls) และ จิตใจ (minds)^{๑๑} ดังนั้น ปรัชญาขยายะจึงเสนอทฤษฎีปัจจัยการ (causation) ที่สนับสนุนแนวคิดที่ว่า “โลกอยู่ในเทชะและเกิดขึ้นด้วยเหตุปัจจัย” โดยทฤษฎีปัจจัยการแบ่งได้ ๓ ประเภทคือ (๑) สัมวาयी (Samavayi or material or inherent cause) หมายถึงวัตถุปัจจัยอันเป็นแก่นแท้ (substance) ของผลที่เกิดขึ้น (๒) อสัมวาयी (asamavayi or non-inherent cause) ได้แก่ สาเหตุที่ไม่แนบเนื่องอยู่ในสิ่งที่เป็นผล แต่อยู่ในสิ่งซึ่งเป็นเหตุ และช่วยทำให้สิ่งที่เป็นผลเกิดขึ้น เช่นการยึดโยงของเส้นด้าย และ (๓) นิमितตะ (nimitta or efficient cause) หมายถึง การกปัจจัย ได้แก่ สิ่งที่ทำให้ผลเกิดขึ้น^{๑๒} ทฤษฎีปัจจัยการนี้ทำให้ ขยายะ มองสรรพสิ่งว่าเกิดขึ้นมาจากปฐมเหตุฝ่ายวัตถุหลายอย่าง มิใช่แค่เพียงอย่างเดียว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ปรัชญาขยายะ และไวเศษิกะ ทั้งสองสำนักนี้มีแนวคิดทางปรัชญาที่เป็นแบบ “พหุนิยมเชิงปริมาณ (the atomistic pluralism)” เหมือนกัน โดยมองว่าปฐมธาตุคืออะตอมที่มีจำนวนมากนับไม่ถ้วนในเอกภพ และเป็นกระแสทางความคิดของกลุ่มสสารนิยม ที่ดำรงตัวอยู่อย่างเข้มแข็งในยุคสมัยพุทธกาล

๓.๑.๒ กลุ่มจิตนิยม (Idealism)

ปรัชญากลุ่มจิตนิยม ๒ สำนักได้แก่ (๑) ปรัชญาสำนักมีมังสา และ (๒) ปรัชญาสำนักเวทานตะ ดังต่อไปนี้

ก. ปรัชญาสำนักมีมังสา (Mīmāṃsā)

ในขณะที่นักปรัชญากลุ่มสสารนิยมมองเอกภพว่ามีแก่นแท้เป็นสสารหรืออะตอมจำนวนมากเหลือคณานับ แต่ปรัชญากลุ่มจิตนิยมกลับมองเอกภพต่างออกไป ดังที่เราจะได้ทำความเข้าใจกับปรัชญากลุ่มจิตนิยมสำนักแรกได้แก่ ปรัชญาสำนักมีมังสา (Mīmāṃsā) คำว่า มีมังสาหมายความว่า “ความคิดที่ได้รับการเคารพ” (revered thought) แต่ในปัจจุบัน คำว่า มีมังสาหมายถึงการพิจารณาสอบสวนอย่างถี่ถ้วน (critical investigation)^{๑๓} มีมังสาในระยะแรกเริ่มเป็นการตีความและการป้องกันคัมภีร์พระเวท (Vedas) ส่วนที่อธิบายวิธีการรวมถึงอันสังค์ของการ

^{๑๑} Christopher Bartley, *An Introduction to Indian Philosophy*, pp. 93, 103.

^{๑๒} Chandradhar Sharma, *A Critical Survey of Indian Philosophy*, p. 206.

^{๑๓} “The word ‘Mīmāṃsā’ literally means ‘revered thought’ and was originally applied to the interpretation of the Vedic rituals which commanded highest reverence. The word is now used in the sense of any critical investigation.” - Chandradhar Sharma, *A Critical Survey of Indian Philosophy*, p. 211.

ประกอบพิธีกรรม^{๒๐} และเช่นเดียวกับ ปรัชญาสาขายะกับโยคะ นยาะกับไวเศยิกะ ที่ถือเป็นระบบปรัชญาที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในลักษณะความเป็นพันธมิตรร่วมกันนี้เองที่ทำให้ปรัชญามีมางสากับเวทาคะเป็นไปในลักษณะปรัชญาคู่พันธมิตรด้วยเช่นเดียวกัน^{๒๑} มีมางสาไม่ยอมรับการสรรค์สร้างและการทำลายล้างของโลกนี้ โดยกล่าวว่าโลกมิได้ถูกสร้างขึ้นและไม่ได้ถูกทำลายไปแต่อย่างใด สิ่งต่าง ๆ มาแล้วก็ไป ผลิตผลทางวัตถุที่จำกัดทั้งหลายเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไป ถึงกระนั้น โลก เอกภพทั้งมวลดำเนินไปอย่างนิรันดร์ มิได้ถูกสร้างขึ้น (uncreated) และไม่ได้เสื่อมสลายไป (imperishable) เอกภพที่ดำรงอยู่อย่างนี้มีได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม^{๒๒} จากการปฏิเสธปรากฏการณ์ทางวัตถุเช่นนี้จึงทำให้ปรัชญามีมางสามิแนวคิดแบบจิตนิยมอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยยอมรับถึงการมีอยู่ของพรหมอันที่เป็นนามธรรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้นเช่นเดียวกับปรัชญาเวทาคะดังจะกล่าวเป็นลำดับต่อไป

ข. ปรัชญาสำนักเวทาคะ (Vedānta)

ปรัชญาสำนักเวทาคะกับมีมางสามิความสัมพันธ์ร่วมกันอย่างแน่นเหนียวดังกล่าวนั้นมาแล้ว คำว่า “เวทาคะ” มีความหมายตามตัวอักษรว่า หมายถึง “ส่วนสุดท้ายของพระเวท” (the end of the Vedas) ซึ่งหมายถึงส่วนของคัมภีร์อุปนิษัต (Upaniṣad)^{๒๓} คำถามที่ว่าปรัชญาสำนักเวทาคะมีพื้นฐานและรากฐานทางความคิดที่มาจากปรัชญาใด ? แน่แน่นอนว่าคำตอบมีอยู่แล้วในชื่อของสำนักอันได้แก่ ปรัชญาพระเวท และปรัชญาอุปนิษัต อย่างมิต้องสงสัย ปรัชญาสำนักมีมางสาและเวทาคะรับเอาแนวคิดสำคัญในเรื่องของความมีอยู่ของพรหมอันในฐานะที่เป็นนามธรรมอันเป็นความจริงอันติมะ

ปรัชญาอไทวตเวทาคะของท่านสังกราจารย์ เชื่อว่าโลกมิได้มีตัวตนอยู่จริง ๆ ต่างหากจากจิต โลกเป็นผลผลิตของจิตมนุษย์ จักรวาลนี้ความจริงเชิงปรัวิสัยมีอยู่เพียงสิ่งเดียวคือจิตเท่านั้น^{๒๔} เป็นปรัชญาแบบจิตนิยมเอกเทวภาพ (Theomonistic Idealism) คือเชื่อว่าเทพเจ้ามีเพียงองค์เดียว คือ บุรณภาวะ หรือพรหมัน หรือปรมาตมัน หมายถึง บุรุษ (วิญญาณ) ที่สมบูรณ์ที่สุด

^{๒๐} Christopher Bartley, *An Introduction to Indian Philosophy*, p. 119.

^{๒๑} Chandradhar Sharma, *A Critical Survey of Indian Philosophy*, p. 211.

^{๒๒} “Na kādachid anīdṛṣham jagat” – Ibid., p. 233.

^{๒๓} Sarvepalli Radhakrishnan, *Indian Philosophy*, Vol. II., p. 430., Christopher Bartley, *An Introduction to Indian Philosophy*, p. 134.

^{๒๔} สมภาร พรหมทา, “อดีตติดกับนัตติดาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๒.

(ปุรุโษตมะ) มีคุณธรรมหรือมีวิญญาณอันยิ่งใหญ่^{๒๕} ปฐมเหตุจึงมีเพียงสิ่งเดียว คือ พรหมมัน และเป็นปฐมธาตุ ก่อนธาตุทั้งหลายในโลกและเอกภพด้วย ทำให้แนวคิดของกลุ่มจิตนิยม ดำรงตัวอยู่อย่างเข้มแข็งในยุคสมัยพุทธกาล ควบคู่ไปกับกระแสทางความคิดของกลุ่มสสารนิยม เช่นเดียวกันกับกลุ่มทวินิยม ที่จะอภิปรายในลำดับต่อไป

๓.๑.๓ กลุ่มทวินิยม (Dualism)

ปรัชญาทวินิยม มี ๓ สำนักคือ (๑) ปรัชญาสำนักสาขชยะ (๒) ปรัชญาสำนักโยคะ และ (๓) ปรัชญาเซน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ก. ปรัชญาสำนักสาขชยะ (Sāṅkhya)

“สาขชยะ” (Sāṅkhya) เป็นหนึ่งใน ๖ ระบบปรัชญา อาสติกะ (āstika) แบบดั้งเดิม (orthodox systems) ก่อตั้งโดยท่านกปิละ^{๒๖} ผู้ซึ่งรจนา สาขชยสูตร (Sāṅkhyasūtra) สาขชยะแบบดั้งเดิม (classical Sāṅkhya) มีตำราสำคัญที่เก่าแก่ที่สุดคือ สาขชยการิกา (Sāṅkhya-kārikā) ซึ่งรจนาโดยท่านอีศวรภฤษณะ (Īśvarakṛṣṇa) ปรัชญาสาขชยะมีลักษณะเป็นปรัชญา “สัจนิยมเชิงทวิภาพ” (dualistic realism) ซึ่งมีแนวคิดเกี่ยวกับความจริงอันนิรันดร์ (eternal realities) ของวิญญาณมนุษย์ คือ ปุรุษะ (puruṣa) และปฐมสสาร (primordial matter) คือ ประกฤติ (prakṛti) คำว่า “สาขชยะ” หมายถึง ความรู้ที่แยกแยะออก (discriminative knowledge) และยังหมายถึง การแจกแจงนับจำนวนได้ด้วย^{๒๗} ความรู้ที่แยกแยะออกในที่นี้ จันดราธาร์ ชาร์มา (Chandradhar Sharma) อธิบายว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้อง (right Knowledge) คือสามารถแยกปุรุษะออกจากประกฤติได้^{๒๘} สาขชยะเป็นสำนักปรัชญาที่มุ่งแจกแจง (enumerates) จุดมุ่งหมายอันติมะของความรู้มนุษย์^{๒๙} โดยเสนอแนวคิดเรื่อง “ปถารณะ” (categories) หรือหน่วยความจริงแท้ ๒๕ ชนิด ซึ่งประกอบไปด้วย ปุรุษะ ๑ ประกฤติ ๑

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน ผู้ช่วยศาสตราจารย์บุญมี แท่นแก้ว, **ปรัชญาศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๘), หน้า ๖.

^{๒๖} Chandradhar Sharma, **A Critical Survey of Indian Philosophy**, p. 149.

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน Ibid., p. 150., John Grimes, **A Concise Dictionary of Indian Philosophy : Sanskrit terms defined in English**, (Albany : State University of New York Press, 1996), p. 283.

^{๒๘} Chandradhar Sharma, **A Critical Survey of Indian Philosophy**, p. 162.

^{๒๙} “Sāṅkhya-the philosophical school which enumerates the ultimate objects of knowledge. . .” - John Grimes, **A Concise Dictionary of Indian Philosophy : Sanskrit terms defined in English**, p. 282.

มหัต ๑ อหังการ ๑ มนัส ๑ आयत्तนะ ๕ (sensory organs) อวิยะ ๕ (motor organs) ต้นมาตระ ๕ และมหาภูต ๕^{๓๐}

ปฐมชาตุฝายนาม “ปุรุषะ”

ปรัชญาสาขายะมีความเชื่อว่า ปุรุषะ คือ จิต (soul) ตัวตน (self) วิญญาณ (spirit) ประธาน (subject) หรือ ผู้รู้ (knower) ปุรุषะไม่ใช่ร่างกาย ไม่ใช่ประสาทสัมผัส ไม่ใช่สมอง ทั้งไม่ใช่ มนัส อหังการ หรือ พุทธิปัญญา ไม่ใช่คุณสมบัติซึ่งเป็นผลมาจากคุณสมบัติของการรับรู้ (consciousness) แต่ปุรุषะเป็นผู้รู้อันติมะ (ultimate knower) ซึ่งเป็นรากฐานของความรู้ทั้งปวง^{๓๑} โดยการให้เหตุผลเพื่อการพิสูจน์ความเป็นพหุภาพของปุรุषะไว้ ๓ ประการดังนี้

(๑) วิญญาณทั้งหลาย มีประสาทสัมผัสที่แตกต่างกัน และยังมีองค์กรสำหรับ เคลื่อนไหวเพื่อประสพกับการเกิดและการตายที่แตกต่างกัน หากปุรุषะมีเพียงหนึ่งแล้วไซ้ การเกิด และการตายของผู้ใดผู้หนึ่งก็ย่อมหมายถึงการเกิดและการตายของผู้อื่นทั้งหมดด้วย ประสบการณ์ เฉพาะตัวเรื่องความสุข ความทุกข์ หรืออุเบกขา ของผู้ใดผู้หนึ่งก็ย่อมจะต้องถูกแบ่งปันให้กับผู้อื่น ทั้งหมดอย่างเท่าเทียมกันด้วย ดังนั้น ปุรุषะจึงต้องมีอยู่เป็นจำนวนมาก

(๒) ถ้าหากปุรุषะมีหนึ่งเดียว การติดข้องและความหลุดพ้นของผู้ใดผู้หนึ่ง ก็ย่อม หมายถึงการติดข้องและความหลุดพ้นของผู้อื่นทั้งหมดด้วย การกระทำของผู้ใดผู้หนึ่ง ก็จะทำให้ ผู้อื่นทั้งหมดกระทำด้วย และการหลับของผู้ใดผู้หนึ่ง ก็จะชวนให้ผู้อื่นทั้งหมดพลอยหลับตามไป ด้วย

(๓) ถึงแม้ว่าวิญญาณหรือปุรุषะที่หลุดพ้นแล้วจะเหมือนกันด้วยการดำรงอยู่นือคุณะ ทั้ง ๓ แต่ปุรุषะที่ยังติดข้องอยู่ในสังสารวัฏนั้น มีลักษณะที่แตกต่างกันคือ ส่วนประกอบทางวัตถุ หรือร่างกายของปุรุषะบางคนมีประมาณมากในส่วนองสัตะวะ ความแตกต่างเหล่านี้ย่อมบ่งชี้ถึง จำนวนองปุรุषะ^{๓๒}

^{๓๐} Chandradhar Sharma, *A Critical Survey of Indian Philosophy*, p. 162.

^{๓๑} Ibid., p. 156.

^{๓๒} “Sankhya gives the following three arguments for proving the plurality of the Purusas:

(1) The souls have different sensory and motor organs and undergo separate births and deaths. Had there been only one Purusa, the birth or death of one should have meant the birth or death of all and any particular experience of pleasure, pain or indifference by one should have been equally shared by all. Hence the souls must be many. (2) If the self were one, bondage of one should have meant bondage of all and liberation of one should have meant liberation of all. The activity of one should have made all persons active and the sleep of one should have lulled into sleep all other persons. (3) Though the emancipated souls are all like and differ only in

จากเหตุผลที่สาขขะให้ไว้ ทำให้ทราบแนวความคิดในเรื่องปฐมธาตุของปรัชญา
สาขขะได้ว่า ปฐมธาตุฝ่ายนาม ตามความเชื่อของสาขขะแล้ว ก็อนามธรรมที่เป็นผู้รู้อันนิมิยะ และ
มิได้มีเพียงหนึ่งเดียว ทว่ามีจำนวนมากมายเหลือคณานับได้ สาขขะเรียกปฐมธาตุนี้ว่า “ปุรุชะ”

ปฐมธาตุฝ่ายรูป “ประกฤติ”

ในทฤษฎีสัตถการยาวาทของสาขขะกล่าวว่า สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนแต่แปร (ปรินาม-
modification) มาจากประกฤติ มีอยู่ก่อนแล้วในประกฤติ ออกมาจากประกฤติ^{๓๓} สาขขะเชื่อว่า
ประกฤติเป็นมูลเหตุของโลกแห่งวัตถุ (the root-cause of the world of objects) และเป็นมูลเหตุให้
เกิดสรรพสิ่งแต่ตัวประกฤติเองมิได้เกิดขึ้นจากสิ่งใด เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง มีอยู่ด้วยตนเอง และมี
ลักษณะอยู่ ๖ ประการดังที่ จันดราธาร์ ชาร์มา (Chandradhar Sharma) อธิบายถึงข้ออันหลากหลาย
ของประกฤติที่ตั้งตามลักษณะของมัน ว่า

ชื่อว่า “ประกฤติ” (Prakṛti) เพราะเป็นมูลเหตุของสิ่งทั้งหลาย

ชื่อว่า “ประธาน” (Pradhāna) เพราะเป็นหลักการแรกแห่งสากลจักรวาล

ชื่อว่า “อวยักตะ” (Avyakta) เพราะเป็นต้นตอแห่งผลทั้งหลาย

ชื่อว่า “อนูมานะ” (Anumāna) เพราะเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนจนไม่สามารถรับรู้ได้ด้วย
ประสาทสัมผัส แต่รู้ได้ด้วยการอนุมานจากผลของมัน

ชื่อว่า “ชะตะ” (Jada) เพราะเป็นสิ่งที่ไร้สติปัญญาและความรู้สึก

ชื่อว่า “ศักติ” (Shakti) เพราะเป็นสิ่งที่มีความสามารถอย่างจำกัดมิได้^{๓๔}

ประกฤติ (Prakṛti) เป็นปฐมธาตุ (first principle) ปฐมเหตุ (the root cause) ให้กับโลก
แห่งประสบการณ์ของเราได้วิวัฒนาการไป^{๓๕} ประกฤติเป็นปฐมสสาร หรือปฐมธาตุ (Prime Matter) อัน
ประกอบไปด้วย ๓ เกติยวเชือกคุณะ (guṇa)^{๓๖} คือ (๑) สัตวะ (sattva) คือการสร้างสรรค์ (creation),

number as they are all beyond the three guṇas, yet the bound souls relatively differ in qualities also, since in some sattva predominates, while in others rajas, and in still others tamas. Hence their difference.” -
Chandradhar Sharma, **A Critical Survey of Indian Philosophy**, p. 157.

^{๓๓} Sarvepalli Radhakrishnan, **Indian Philosophy**, Vol. II., p.142., Ibid., p. 152.

^{๓๔} Chandradhar Sharma, **A Critical Survey of Indian Philosophy**, pp. 152-153.

^{๓๕} Indira Mahalingam, “Sa khyā-Yoga”, **Companion Encyclopedia of Asian Philosophy**, Eds.
by Brian Carr, Indira Mahalingam, (New York : Routledge, 1997) : 145.

^{๓๖} Guṇa หมายถึง “เชือก” หรือ “ด้ายเส้นเดียวหรือเกลียวของสายเชือก” ส่วนมากแปลว่า การ
แบ่งย่อย (subdivision) ประเภท (species) ชนิด (kind) คุณลักษณะ (quality) หรือแปลว่าหลักการหรือแนวโน้มที่

(๒) ราชัส (rajas) คือการรักษา (preservation) และ (๓) ตมัส (tamas) คือการทำลายล้าง (destruction)^{๓๗}

(๑) สัตวะ (sattva) แต่เดิมมีความหมายว่า สัต (being) การดำรงอยู่ (existence) และ เอกลักษณ์ (entity) ภายหลังถูกแปลความหมายว่าเป็น ความสมดุล (balance) ระเบียบ (order) หรือ ความบริสุทธิ์ (purity)^{๓๘} ดังที่ จอร์จ ฟิวเออร์สไตน์ (Georg Feuerstein) นักภารตวิทยา (Indologist) ให้ความหมาย สัตวะว่า ความชัดเจน (clarity) ซึ่งเชื่อมต่อกับ ความสุข (joy) อย่างสนิทแนบแน่น^{๓๙}

(๒) ราชัส (Rajas) แต่เดิมมีความหมายว่า บรรยากาศ (atmosphere) อากาศ (air) ท้องฟ้า (firmament) นอกจากนั้นยังสามารถแปลความหมายว่า การเปลี่ยนแปลง (change) ความเคลื่อนไหว (movement) หรือพลวัตนิยม (dynamism)^{๔๐}

(๓) ตมัส (Tamas) แต่เดิมมีความหมายว่า ความมืด (darkness) ความไม่ชัดเจน (obscurity) โดยทั่วไปจะมีความเกี่ยวข้องกับ ความมืด (darkness) โมหะ (delusion) หรืออวิชชา (ignorance)^{๔๑}

ลักษณะของปฐมธาตุฝ่ายรูป (ประภคิต) ๓ ประการที่เสนอโดยสาขายะชังตันนี้ ผู้วิจัย ตันนิฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของปรัชญาสำนักไสวะแห่งแคชเมียร์ (Śaiva of Kashmir) หรือปรัชญาสำนักไสวะ สิพทันตะ (Śaiva Siddhānta) ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างช่วง ๗๐๐ ถึง

สามารถใช้ได้จริง (operational principle or tendency), Theos Bernard, **Hindu Philosophy**, Second Edition, (Delhi : Motilal Banarsidass Publishers private limited, 1999), pp. 74–76.

^{๓๗} Paramahansa Yogananda, **Autobiography Of A Yogi**, (Los Angeles : Self Realization Fellowship, 1973), p.22., บางครั้งแปลว่า (๑) สัตวะ คือ ความดีงามและแสงสว่าง (goodness and light) (๒) ราชัส คือ พลังงานพลวัต (dynamic energy) และ (๓) ทามัส คือ ความหนักหน่วงและมีมืดมิด (heavy and dark), Christopher Bartley, **An Introduction to Indian Philosophy**, p. 83.

^{๓๘} Alter, Joseph S., **Yoga in modern India**, (Princeton : Princeton University Press, 2004), p. 55.

^{๓๙} Georg Feuerstein, Larry Payne, **Yoga for Dummies**, 2nd Edition, (Hoboken : Wiley Publishing, Inc., 2010), p. 43.

^{๔๐} “Rajas (originally ‘atmosphere, air, firmament’) is also translated to mean change, movement or dynamism.” - Paramahansa Yogananda, **Autobiography Of A Yogi**, p. 22.

^{๔๑} “Tamas (originally ‘darkness’, ‘obscurity’) Usually it is associated with darkness, delusion, or ignorance.” - Ian Whicher, **The Integrity of the Yoga Darśana : A Reconsideration of Classical Yoga**, (Albany : SUNY Press, 1998), p. 110.

๑,๑๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล^{๔๒} (700 and 1100 A.D.)^{๔๓} เป็นปรัชญาแบบตันตระ (Tantric) คือไม่อิงกับคัมภีร์พระเวทในศาสนาฮินดู (non-Vedic) โดยสอนว่า “ผลผลิตของมายา (māyā) คือปฐมสสาร (prime matter) หรือประกฤติ-ัตตวะ (prakṛti-tattva) ประกอบด้วย คุณะ (guṇa) ทั้ง ๓ ประการคือ สัตตวะ (sattva), ราชัส (rajas) และตมัส (tamas)”^{๔๔} เนื่องจากเป็นแนวความคิดที่มีความเหมือนกันไม่น้อย

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดของปรัชญาสาขะดังที่ได้แสดงมาทั้งหมดนี้ ทำให้เห็นถึงหลักการสำคัญที่มีลักษณะเด่นซึ่งเป็นตัวตนของสาขะอย่างชัดเจนนั่นก็คือแนวคิดเรื่องปฐมธาตุทั้ง ๒ ฝ่าย ที่ทำให้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ถึงแม้ว่าสาขะจะมีได้มีปรัชญาพระเวทเป็นพื้นฐานโดยตรง แต่ก็ปฏิเสธมิได้เลยว่า สาขะได้พัฒนาแนวความคิดเรื่องปฐมธาตุทั้งฝ่ายนาม (บุรุษะ) และฝ่ายรูป (ประกฤติ) ต่อมาจากปรัชญาพระเวทและปรัชญาอุปนิษत् หล่อหลอมจนเป็น ทวินิยมแบบสาขะในที่สุด

ข. ปรัชญาสำนักโยคะ (Yoka)

ผู้ก่อตั้งปรัชญาโยคะ (Yoka) คือ ปตัญยลิตี (Patanjali) คำว่า “โยคะ” มีความหมายว่ารวม (union) คือการรวมอาตมันย่อยหรือชีวาตมัน (individual soul) เข้ากับอาตมันสากล หรือปรมาตมัน (Universal Soul) ปรัชญาโยคะเป็นระบบปรัชญาที่มีความสัมพันธ์กับสาขะอย่างใกล้ชิดโดยโยคะยอมรับอภิปรัชญาและญาณวิทยาของสาขะเป็นส่วนใหญ่ หรืออาจกล่าวได้ว่า สาขะเป็นภาคทฤษฎี ส่วนโยคะเป็นภาคปฏิบัติ^{๔๕} ปรัชญาโยคะเป็นแบบ “เทวนิยม” คือ เชื่อว่าเทพเจ้าเป็นจุดมุ่งในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสมาธิและเห็นจริงในบุรุษกับประกฤติได้^{๔๖} ในภาคแรกของโยคะสูตรให้ความหมายว่า “โยคะ คือ การนิโรธพหุติของจิต” (โยคศุจิตตวฤตฺตินิโรธะ) แนวคิดเกี่ยวกับ ๓ เรื่อง ได้แก่ (๑) จิต พหุติ และนิโรธ คือเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ (๒) ประมาน อนุมานและอาคม คือเรื่องเกี่ยวกับข้อปฏิบัติเพื่อความรู้แจ้ง^{๔๗} และ (๓) ไกวัลยธรรม คือ ปฏิโลมภาวะแห่งเหล่าคุณอันสูง

^{๔๒} ตรงกับ ๑,๒๔๓ ถึง ๑,๖๔๓ ปี ก่อนพุทธศักราช.

^{๔๓} Christopher Bartley, *An Introduction to Indian Philosophy*, pp. 193-194.

^{๔๔} Ibid., p. 199.

^{๔๕} Chandradhar Sharma, *A Critical Survey of Indian Philosophy*, p. 169.

^{๔๖} ผู้ช่วยศาสตราจารย์บุญมี แท่นแก้ว, *ปรัชญาศาสนา*, หน้า ๖.

^{๔๗} ดูรายละเอียดใน สวามี สัตยานันทะปรี, *ปตัญยลิตีโยคสูตร ปฐมบาท*, (กรุงเทพฯ ๑ : สถาบันโยคะวิชาการ มูลนิธิหมอชาวบ้าน, ๒๕๕๔), หน้า ๖.

จากความมุ่งประสงค์ของบุรุษ เป็นความตั้งมั่นอยู่ในภาวะของตน หรือว่าเป็นญาณศักดิ์ก็ได้^{๔๘} ใน โยคะสูตรนี้ ปัตถุชลิหมายถึงความพากเพียรเพื่อที่จะแยก ปุรุษะ ออกจาก ประกฤติอย่างเด็ดขาด เพื่อให้ปุรุษะซึ่งเป็นวิญญานบริสุทธิ์เข้าถึงโมกษะ^{๔๙} เช่นเดียวกับสาวกขะที่เสนอญาณวิทยาเรื่องการ แยก ปุรุษะออกจากประกฤติเพื่อบรรลุโมกษะเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ดี ทั้งปุรุษะ และประกฤติ ล้วนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังที่ สุนทร ฌ รังยี กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างปุรุษะและประกฤติ ว่า “ปุรุษะและประกฤติจำเป็นต้องอาศัยกัน และกัน ปุรุษะต้องอาศัยประกฤติเพื่อความบันเทิง ในระดับประสาทสัมผัส และเพื่อความสุข นิรันดร์ในระดับโมกษะเพื่อความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ”^{๕๐} เราจะเห็นได้ว่า ปรัชญากลุ่มทวินิยมทั้ง ๒ สำนักนี้ ยอมรับการมีอยู่จริงของปฐมธาตุ ทั้ง ๒ ฝ่ายโดยให้ความสำคัญอย่างเท่า ๆ กัน ฝ่ายหนึ่ง เป็นความจริงอันดิมะในเชิงนามธรรม อีกฝ่ายหนึ่งเป็นความจริงอันดิมะในเชิงรูปธรรม สาวกขะ และโยคะเรียกปฐมธาตุฝ่ายแรกว่า “ปุรุษะ” และเรียกปฐมธาตุฝ่ายหลังว่า “ประกฤติ” ดังนั้น การ ยอมรับการมีอยู่จริงของทั้งจิตใจและสสารทั้ง ๒ ฝ่ายเช่นนี้ทำให้เราเรียกปรัชญากลุ่มนี้ว่าเป็นกลุ่ม “ทวินิยม” ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ถึงแม้ว่าปรัชญาสองสำนักนี้จะมีได้มีพระเวทเป็นพื้นฐานก็ตามที แต่ ก็ต้องผ่านการศึกษาดึงหลักการและแนวคิดต่าง ๆ ของปรัชญาพระเวทและอุปนิษัทมาเป็นอย่างดี ซึ่งทำให้โลกทัศน์ในเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตของปรัชญาสาวกขะและโยคะ เป็นโลกทัศน์ที่มี รากฐานที่ยังสืบมาจากปรัชญาพระเวทและอุปนิษัท

ค. ปรัชญาเชน (Jaina Philosophy)

ปรัชญาเชน (Jaina philosophy) เป็นปรัชญาอินเดียสายนาสติกะ (heterodox) ซึ่งเป็น สายที่นิยมแบบใหม่โดยไม่ได้มีรากฐานความคิดมาจากคัมภีร์พระเวทย์ ตามทัศนะของ สุเรนทรานาถ ดาสกุปต้า (Surendranath Dasgupta) กล่าวว่า “ปรัชญาเชนน่าจะเกิดก่อนยุคสมัยของ พระพุทธเจ้า”^{๕๑} กล่าวคือในยุคแรก ๆ ยังเป็นเพียงแนวความคิดและความเชื่อในเชิงปรัชญาเท่านั้น ซึ่งยังมีได้ก่อตัวเป็นศาสนาอย่างสมบูรณ์แบบ ครั้นต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้น ศาสนา เชน ก็ได้ถือกำเนิดขึ้นในยุคสมัยเดียวกัน คำว่า “เชน” ไชนะหรือชินะ แปลว่าผู้ชนะ หรือเรียกอีก

^{๔๘} สวามี สัตยานันทะปรี, ปัตถุชลิโยคสูตร จตุตถบาท, (กรุงเทพฯ ฯ : สถาบันโยคะวิชาการ มูลนิธิ หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๕.

^{๔๙} Chandradhar Sharma, A Critical Survey of Indian Philosophy, p. 169.

^{๕๐} สุนทร ฌ รังยี, ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ, หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

^{๕๑} Surendranath Dasgupta, A History of Indian Philosophy : Volume 1, (Delhi : Motilal Banarsidass Publishers private limited, 1992), p. 7.

อย่างไรก็ดีหรือ นิครนถ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในลัทธิของครูทั้ง ๖ มีศาสดาภิเษกมหาวิระ (Mahāvīra) หรือที่เราต่างรู้จักท่านดีในนามของ “นิครนถ์นาถบุตร”^{๕๒} ศาสนาเซน (Jainism) เป็นที่รู้จักดีในเรื่องของวิธีการมองประเด็นจากทุก ๆ มุมมองที่จะมีความเป็นไปได้^{๕๓} ถือกำเนิดขึ้นที่เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ร่วมสมัยเดียวกับพระพุทธเจ้า^{๕๔} ดังที่ ริชาร์ด กอมบริช (Richard Gombrich) กล่าวถึงอายุของมหาวิระว่าอ่อนวัยกว่าพระพุทธเจ้าแต่เสียชีวิตลงก่อนพระพุทธองค์^{๕๕} ศาสนาพุทธยุคต้นเองก็มีแนวคิดที่คล้ายกันกับปรัชญาเซน และได้รับเอาอิทธิพลจากศาสนาเซนมาด้วยไม่มากนักน้อย

ประเด็นที่ควรทำความเข้าใจคือ ปรัชญาเซนเป็นแบบทวินิยม โดยมีภววิทยา (ontology) ที่ยอมรับความเป็นพหุภาพของแก่นแท้ (dravya) แก่นแท้ทั้งหลาย (substances) เป็นสิ่งที่นิรันดร์ ไม่แปรเปลี่ยนทั้งคุณภาพและลักษณะ แต่ก็อาจเปลี่ยนแปลงได้ในบางกรณี ถึงกระนั้นแก่นแท้ในมุมมองของปรัชญาเซนมีอยู่ ๒ ประการหลัก ๆ ได้แก่ (๑) ชีวะ และ (๒) อชีวะ กล่าวคือ

๑) ชีวะ (jīva)

ชีวะ เป็นแก่นแท้ที่มีชีวิต (animate substances) ที่มีชีวิต จิตใจ ซึ่งมีจำนวนอนันต์ รูปแบบบริสุทธิ์ (pure form) หรืออาตมัน (ātman) ที่สมบูรณ์ สัพพัญญู นิรันดร์ ไร้รูปแบบ และมีอำนาจทรงพลังไร้ขีดจำกัด ที่มีอิทธิพลต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในโลกแห่งสังสาระ (saṃsāra) ก่อให้เกิดสรรพสิ่งทั้งโลกที่มองเห็น และโลกที่มองไม่เห็น (invisible worlds) รวมถึง สรรพชีวิต ตลอดจนธาตุต่าง ๆ เช่น ไฟ น้ำ หรือดิน

๒) อชีวะ (ajīvas)

อชีวะ เป็นแก่นแท้ที่ไม่มีชีวิต (inanimate substances) มี ๒ ชนิดคือ (๑) ไร้รูปแบบ (arūpi -formless) เช่นกาลและอากาศ (kāla and ākāśa) และ (๒) มีรูปแบบ (rūpi-form) เป็นสสาร

^{๕๒} ในพระวินัยปิฎก จูฬวรรค กล่าวถึงเจ้าลัทธิทั้ง ๖ ได้แก่ (๑) ปุณณกัสสปะ (๒) มกฺขลิโคสาล (๓) อชิตเกสกะมพล (๔) ปุทฺธกัจจายณะ (๕) ศัญชัยเวลัฏฐบุตร และ (๖) นิครนถ์นาถบุตร, วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๒/๑๖-๑๗., ส่วนในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย กล่าวถึงนิครนถ์นาถบุตรในแง่ลบว่าเคยเป็น “บาปมิตร” แก่พระอภัยเถระ, ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒๑๗/๓๒๐.

^{๕๓} Richard P. Hayes, “Indian and Tibetan Philosophy”, *The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy* : 441.

^{๕๔} Johannes Bronkhorst, *Buddhism in the Shadow of Brahmanism*, (Leiden : Koninklijke Brill, 2011), p. 130.

^{๕๕} Richard Gombrich, *What the Buddha Thought*, (London : Chelsea Manor Studios, 2009), p. 45.

สิ่งที่เป็นวัตถุ หรือร่างกาย อนุภาคที่เล็กที่สุดของสสารที่เรามองไม่เห็น (imperceptible) คืออะตอม ๔ ชนิดคือ ลม (air) ไฟ (fire) น้ำ (water) และดิน (earth)^{๕๖}

แก่นแท้ทั้ง ๒ นี้ “ชีวะ” เปรียบได้กับ ปुरुषะ ของสาขายะและ “อชีวะ” เปรียบได้กับ ประกฤติ^{๕๗} ซึ่งนับเป็นเครื่องหมายที่แสดงภาพแห่งทวิลักษณ์ของความเชื่อในปรัชญาเซนได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า “ปฐมธาตุของโลกและชีวิต” ของปรัชญาเซนก็คือ ชีวะ และ อชีวะ อันเป็นทวิลักษณ์ทั้ง ๒ นี้เอง แต่จะอย่างไรก็ดี ภายหลังจากอีกช่วงเวลาหนึ่ง เมื่อผ่านยุคสมัยพระพุทธเจ้าไปแล้ว ปรัชญาเซน (Jaina philosophy) ก็ถูกพัฒนาขึ้นไปอีกโดยผสมผสานกับแนวคิดที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา (Buddhist) และปรัชญาฮินดู (Hindu philosophy) ในช่วงเวลาตั้งแต่ศตวรรษที่สองก่อนคริสตกาล (second century B.C.)^{๕๘} จนถึงประมาณปี ค.ศ. ๑,๐๐๐ (tenth century A.D.)^{๕๙} ก็ได้พิสูจน์ให้เห็นอย่างประจักษ์ถึงปฏิกริยาระหว่างสำนักคิดต่าง ๆ และแม้กระทั่งการแลกเปลี่ยนทัศนคติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคัมภีร์อรรถกถาอันทรงค่าในงานทางปรัชญาพื้นฐานของระบบปรัชญา^{๖๐}

จากการศึกษา ปฐมธาตุของโลกและชีวิตของปรัชญาอินเดียสมัยพุทธกาล พบว่า ปรัชญาอินเดียแบ่งออกเป็น ๒ สายได้แก่ (๑) อาสติกะ (orthodox) ซึ่งเป็นสายที่นิยมแบบเดิมโดยมีรากฐานความคิดมาจากคัมภีร์พระเวทย์ และ (๒) นาสติกะ (heterodox) เป็นสายที่นิยมแบบใหม่โดยไม่ยึดกับคัมภีร์ พระเวทย์ สายอาสติกะ ประกอบไปด้วยระบบปรัชญา ๖ สำนัก คือ นยายะ ไวเศยิกะ สาขยยะ โยคะ มีมางสา และเวทานตะ สายนาสติกะ มี ปรัชญา ๓ สำนัก คือ จารวาก พุทธ และเซน แบ่งปรัชญาเหล่านั้นออกเป็น ๓ กลุ่มได้แก่ กลุ่มสสารนิยม กลุ่มจิตนิยม และกลุ่มทวินิยม อันเป็นกระแสทางความคิดที่กระจายตัวอยู่ทั่วไปในยุคสมัยพุทธกาล

ปรัชญากลุ่มสสารนิยม เชื่อว่า ความจริงสุดท้ายในธรรมชาติคือสสาร มีปรัชญานยายะ และไวเศยิกะจัดเข้าในกลุ่มนี้โดยเชื่อว่า “ปฐมธาตุของโลกและชีวิตคืออะตอมจำนวนมาก” ปรัชญากลุ่มจิตนิยม เชื่อว่า ความจริงสุดท้ายในธรรมชาติคือจิต มีปรัชญามีมางสา และเวทานตะ สองสำนัก

^{๕๖} Karel Werner, “Non-orthodox Indian philosophies”, *Companion Encyclopedia of Asian Philosophy*, eds. by Brian Carr and Indira Mahalingam, (New York : Routledge, 1997) : 109.

^{๕๗} สมัยคร บราวาศ, *ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล ป่อเกิดภูมิปัญญาตะวันออก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๔), หน้า ๑๘๘.

^{๕๘} ศตวรรษที่สองก่อนคริสตกาล (๒๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราช) ตรงกับ ปีพุทธศักราช ๓๔๑.

^{๕๙} ค.ศ. ๑,๐๐๐ ตรงกับ ปีพุทธศักราช ๑,๕๔๑.

^{๖๐} Jayandra Soni, “Jaina Philosophy”, *The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy*, ed. by Edward Craig, (Abingdon : Routledge, 2005) : 462.

พันธมิตรเข้าร่วมโดยพวกเขามีความเชื่อว่า “ปฐมธาตุของโลกและชีวิตคือพรหมัน” ในขณะที่ปรัชญากลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มทวินิยม เชื่อว่า ความจริงสุดท้ายในธรรมชาติเป็นทั้งสสารและจิต มีปรัชญา ๓ สำนักด้วยกันคือ สางขยะ โยคะ และเซน โดยสางขยะและโยคะมีความเชื่อว่า ปฐมธาตุของโลกและชีวิต มี ๒ ฝ่ายคือ ปฐมธาตุฝ่ายนามเรียกว่า “ปุรุษะ” และปฐมธาตุฝ่ายรูป เรียกว่า “ประภฤติ” ส่วนปรัชญาเซน เชื่อว่าปฐมธาตุของโลกและชีวิต มีความเป็นทวิลักษณ์ คือ “ชีวะและอชีวะ”

๓.๒ ทักษะของพุทธศาสนาต่อแนวคิดเรื่องปฐมธาตุ^{๖๑}

การศึกษาแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตของสำนักต่าง ๆ ในปรัชญาอินเดียสมัยพุทธกาลที่ผ่านมา ทำให้เราทราบถึงกระแสทางความคิดหลัก ๓ กระแส มีกลุ่มสสารนิยม เป็นต้น ที่เป็นบริบททางความเชื่อที่ฝังรากและกระจายตัวอยู่ทั่วไปในยุคสมัยพุทธกาล ถึงกระนั้น การวิเคราะห์สาระสำคัญเพื่อที่จะตอบคำถามว่า “พุทธศาสนา มีทักษะเช่นไรต่อแนวคิดเรื่องปฐมธาตุ ?” ก็เป็นปัญหาที่ท้าทายต่อการศึกษาอยู่ไม่น้อย ดังนั้น เพื่อให้การหาคำตอบเป็นไปตามกระบวนการวิเคราะห์อย่างรัดกุม และครบมิติที่สุด จึงควรทำความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ๓ ประเด็นต่อไปนี้ คือ ๑) กำเนิดพุทธปรัชญา ๒) ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดโลกและชีวิตของพุทธศาสนา และ ๓) เหตุผลที่ทำให้พุทธศาสนาปฏิเสธแนวคิดเรื่องปฐมธาตุ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๒.๑ กำเนิดพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญา หรือ ปรัชญาพระพุทธศาสนา (Buddhist philosophy) ถือกำเนิดโดยพระพุทธเจ้าในช่วงระยะเวลาประมาณ ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล (500 B.C.)^{๖๒} และมีเหตุผลที่น่าเชื่อถือได้ว่าปรัชญาพระพุทธศาสนาได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องในประเทศอินเดียในรูปแบบที่เข้มแข็งจนกระทั่งประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ ถึง ๑๑^{๖๓} (tenth or eleventh century A.D.) ในขณะที่

^{๖๑} คำว่า “ทักษะของพุทธศาสนา” ในที่นี้ ผู้วิจัยหมายถึงทักษะ หรือแนวคิดของพุทธศาสนาเฉพาะนิกาย “เถรวาท” เท่านั้น.

^{๖๒} ผู้วิจัยถือเอาตามข้อเท็จจริงที่ว่า พุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้นก่อนคริสตศักราชเป็นเวลา ๕๔๓ ปี ดังนั้น ในการคำนวณเพื่อหา ปีคริสตศักราช ในงานวิจัยนี้จะกระทำโดยการนำเอาปีพุทธศักราชขึ้นตั้ง แล้วลบด้วย ๕๔๓ ก็จะได้ผลลัพธ์เป็น ปีคริสตศักราช.

^{๖๓} คริสต์ศตวรรษ ที่ ๑๐ ถึง ๑๑ (ค.ศ. ๑๐๐-๑๑๐) ตรงกับปีพุทธศักราช ๖๔๓-๖๕๓.

ที่ระบบความคิดอื่น ๆ ของอินเดียในระยะแรกก็ได้ถูกค้นหอย่างกว้างขวางเริ่มตั้งแต่ช่วงระหว่างยุคสมัยพระพุทธเจ้า (Buddha) ไปจนถึงประมาณ ๒๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล^{๖๔} (200 B.C.)^{๖๕}

พระพุทธศาสนา เป็นส่วนสำคัญในส่วนผสมทางปรัชญาของอนุทวีปของอินเดีย (Indian subcontinent) เป็นเวลามากกว่าพันปี อัสมาจารย์นิยม (Scholasticism) แบบพุทธได้รับความเข้มแข็งจนถึงขีดสุดในด้านความมีอิทธิพล (influence) และความแปลกใหม่ (originality) ในช่วงครึ่งหลังของพันปีแรก แต่เมื่อเริ่มศตวรรษที่ ๑๑ (eleventh century)^{๖๖} พระพุทธศาสนาก็ค่อย ๆ เสื่อมลงและสูญสิ้นไปจากอินเดียเหนือ (northern India) ในที่สุด^{๖๗} อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้นท่ามกลางอิทธิพลทางความคิดและความเชื่อของระบบปรัชญาแบบพราหมณ์อันมีพระเวทเป็นฐาน (Vedic Brahmanism) ซึ่งมีอิทธิพลครอบคลุมอยู่ตลอดทั่วทวีปอินเดียโดยเฉพาะตอนเหนือ^{๖๘} พระพุทธเจ้าได้นำเสนอการวิพากษ์ทัศนะต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ และคุณงามความดี (virtue) รวมถึงหน้าที่ของมนุษย์ (duty) ที่สอนโดยเจ้าลัทธิอื่น ๆ (teachers) บางทัศนะที่พระพุทธองค์ทรงต่อต้านมีรากฐานโดยอ้อมที่มาจากความเชื่อที่รวมอยู่ในคัมภีร์พระเวท (the Veda) ในส่วนที่เป็นตำราประกอบพิธีสวดของพราหมณ์ (Brahmans) ในการประกอบพิธีกรรม^{๖๙} ที่น่าสนใจคือ เทพเจ้าบางองค์จากศาสนสถานของพระเวท (the vedic pantheon) ก็มักจะถูกกล่าวถึงอยู่ในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาในยุคต้น (early Buddhist texts) อันเป็นบทบาทด้านการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับบริบทของทางพระพุทธศาสนา^{๗๐} ทำให้เข้าใจได้ว่า พระพุทธศาสนามีความคิดร่วมบางส่วนที่เหมือนกับของปรัชญาพระเวทและพราหมณ์

อาจมีปัญหว่า พระพุทธศาสนาจัดเป็นปรัชญากลุ่มใด ? เนื่องจากพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเน้นการศึกษาให้เข้าใจในเรื่องเบญจขันธ์ จึงมักกล่าวว่าปรัชญาพระพุทธศาสนาเป็นแบบ

^{๖๔} ตรงกับ ปีพุทธศักราช ๓๔๓.

^{๖๕} Surendranath Dasgupta, **A History of Indian Philosophy : Volume 1**, p. 7.

^{๖๖} ศตวรรษที่ ๑๑ (ค.ศ. ๑,๑๐๐) ตรงกับ ปีพุทธศักราช ๑,๖๔๓.

^{๖๗} Richard P. Hayes, “Buddhist Philosophy, Indian”, **The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy**, ed. by Edward Craig, (Abingdon : Routledge, 2005) : 112.

^{๖๘} Johannes Bronkhorst, **Buddhism in the Shadow of Brahmanism**, p. 1.

^{๖๙} Richard P. Hayes, “Buddhist Philosophy, Indian”, **The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy** : 112.

^{๗๐} “some of the gods from the vedic pantheon regularly make their appearance in the early buddhist texts, be it in roles that are adjusted to their new context.” - Johannes Bronkhorst, **Buddhism in the Shadow of Brahmanism**, p. 29.

“จิตนิยม” และหากมองในมุมที่ยอมรับความมีจริงของจิต รวมถึงความมีอยู่จริงของวัตถุหรือสสารในโลกภายนอก ปรัชญาพระพุทธศาสนาก็เป็นแบบ “สัจนิยม”^{๗๑} ในเรื่องนี้ พระมหาสมจินต์ สุมมาปญโญ (วันจันทร์) ให้คำตอบไว้อย่างมีเหตุผลว่า

เราสามารถเรียกพระพุทธศาสนาได้หลายชื่อ ขึ้นกับว่ามุ่งจะสื่อความถึงเรื่องไหน แต่ต้องใช้คำสมัตตเสฏฐ (par excellence) ไว้หน้าเสมอ เช่นเมื่อประสงค์จะสื่อความถึงเรื่องจิต เรียกว่าพระพุทธศาสนาเป็น “สมัตตเสฏฐจิตนิยม” ถึงกระนั้นก็รวมลงในคำว่า “วิจิตรวาท” คือการแยกกล่าวเฉพาะกรณี^{๗๒}

เช่นเดียวกับที่ วัลโพละ ราหุลละ (Walpola Rahula) เรียกพระพุทธองค์ว่า “เอกอุคตบุรุษ (man par excellence) ด้วยความที่พระองค์ทรงสมบูรณ์พร้อมด้วยความเป็นมนุษย์อย่างยิ่ง”^{๗๓} ดังนั้น ปรัชญาพระพุทธศาสนาจึงอาจเป็นทั้ง สมัตตเสฏฐจิตนิยม (idealism par excellence) และสมัตตเสฏฐสัจนิยม (realism par excellence) ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมมองและบริบทที่เรากำลังจะอธิบายถึง ผู้วิจัยมีความเห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็น สมัตตเสฏฐทวินิยม (dualism par excellence) เนื่องจากความพยายามที่จะประนีประนอมทั้งสสารนิยม และจิตนิยมเข้าไว้ด้วยกัน ดังจะเห็นจากคำสอนของพระพุทธศาสนาที่กว้างขวางและลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือคำสอนในเชิงอภิธรรมที่กล่าวถึงเนื้อหาของปรมัตถธรรม ๔ คือจิต เจตสิก รูป และนิพพาน เป็นต้น

จะอย่างไรก็ตาม หากย้อนเวลากลับไปในช่วงที่พุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้น สังคมอินเดียเป็นสังคมที่ผู้คนสนใจถามปัญหาทางปรัชญาที่สำคัญและยุ่งยากซับซ้อนมากมาย ปัญหาเหล่านี้อาจพอสรุปได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ ปัญหาเกี่ยวกับโลก จักรวาลหรือเอกภพ และปัญหาเกี่ยวกับมนุษย์^{๗๔} ซึ่งเป็นปัญหาประเภทหนึ่งที่ถกเถียงกันอยู่ในขอบเขตของปรัชญาแขนง “อภิปรัชญา” (metaphysics) ที่มุ่งทำความเข้าใจในเรื่องเนื้อในหรือ “แก่นสาร” รวมถึง “ความเป็นไปและสิ่งที่อยู่เบื้องหลังความเป็นไป” ของสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาล กับคำถามที่ว่าจักรวาลมาจากไหน เกิดได้อย่างไร อะไรคือ

^{๗๑} บุญมี แท่นแก้ว, **พุทธปรัชญาเถรวาท**, (กรุงเทพฯ ฯ : โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๕), หน้า ๔.

^{๗๒} ปัจจุบัน คือ พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ. ดร. (ผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), พระมหาสมจินต์ สุมมาปญโญ (วันจันทร์), **พุทธปรัชญา สาระและพัฒนการ**, หน้า ๓๖.

^{๗๓} “We can call the Buddha a man par excellence. He was so perfect in his human-ness” - Walpola Rahula, **What The Buddha Taught : Revised and Expanded Edition with Texts from Suttas and Dhammapada**, (New York : Grove Press), p. 1., วัลโพละ ราหุลละ, **พระพุทธองค์ทรงสอนอะไร**, แปลโดย สุนทร พลามินทร์, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

^{๗๔} สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**, หน้า ๘๑.

แก่นแท้ของสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งมนุษย์ด้วย^{๓๕} คำถามจำนวนมากเหล่านี้ นำไปสู่ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดโลกและชีวิตของพุทธศาสนา ซึ่งจะได้อภิปรายต่อไป

๓.๒.๒ ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดโลกและชีวิตของพุทธศาสนา

โลกเป็นมาอย่างไร เป็นปัญหาทางอภิปรายที่มีการถกเถียงกันตลอดมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ดังปรากฏในทีกุฐิ ๖๒ มีผู้นำเรื่องไปทูลถามพระพุทธเจ้าบ่อย ๆ ส่วนใหญ่ไม่ทรงตอบโดยตรง แต่ทรงตอบโดยอ้อม ๓ ครั้ง ครั้งแรกทรงแสดงไว้ในพรหมชาลสูตร^{๓๖} เรื่องทีกุฐิ ๖๒ ประเภท ครั้งที่ ๒ ทรงอธิบายให้ภิกขุโคตรปริพาชกฟัง ดังปรากฏในปาฏิกสูตร^{๓๗} ทั้ง ๒ ครั้งนี้เป็นทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกตามทรรศนะของพราหมณ์ และครั้งที่ ๓ ทรงเล่าให้สามเณร วาเสฏฐะและสามเณรภารทวชะฟัง ดังปรากฏในอัครัญญสูตร^{๓๘} เป็นทรรศนะของพระองค์เองซึ่งตรงกับวิทยาการสมัยใหม่^{๓๙}

ในปาฏิกสูตร พระพุทธเจ้าตรัสถึงทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกตามลัทธิอาจารย์ว่ามีพระอิศวรเป็นผู้สร้างบ้าง พระพรหมเป็นผู้สร้างบ้าง^{๔๐} โดยทรงตรัสเล่าว่าครั้งเมื่อโลกพินาศเหล่าสัตว์ส่วนมากก็ไปเกิดในพรหมโลก ต่อเมื่อโลกเจริญขึ้น สัตว์จากพรหมโลกก็มาจุติที่โลกมนุษย์ การระลึกชาติได้ยาวบ้างสั้นบ้างของสัตว์เหล่านั้นทำให้เกิด “ทีกุฐิ” ที่คลาดเคลื่อนจากความจริงและมองไม่เห็นความจริงที่ว่า แท้จริงแล้ว ไม่มีใครหรือสิ่งใดที่เป็นต้นเหตุผู้สร้างสรรค์สรรพสิ่งด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธองค์จึงตรัสกับ พระภิกขุ ในปาฏิกสูตร ว่า “ก็เรารู้ชัดทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก”^{๔๑} ซึ่งเป็นพุทธคำรัสที่ชี้นำไปสู่พระสูตรสำคัญที่ชื่อ “อัครัญญสูตร” ว่าด้วยต้นกำเนิดโลก ดังจะอภิปรายในลำดับต่อไป

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔.

^{๓๖} ที.ที. (ไทย) ๕/๒๕-๖๐/๑๑-๒๔.

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖-๔๘/๒๕-๓๔.

^{๓๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๕-๑๓๕/๘๘-๑๐๒.

^{๓๙} ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ ราชบัณฑิต, วิเคราะห์อภิปรายในพระพุทธศาสนา, หน้า ๓๔.

^{๔๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗/๒๗.

^{๔๑} คำนี้แปลจากคำว่า “อัครัญญ” วรรคถกเถียงว่า “โลกปญญตติ” และอธิบายว่า ที่ชื่อว่าอัครัญญะ เพราะเป็นความรู้เกี่ยวกับต้นกำเนิดของโลก หมายถึงวิวัฒนาการการเกิดขึ้นและประวัติความเป็นไปของโลก (โลกสุส อคคณติ ขานิตพุพฺ ตํ อคฺคณฺณํ, โส ปน โลกสุส อุปฺปตฺติกฺกโม ปวตฺติปเวณิ จาติ), ที.ปา.อ. (บาลี) ๓๖/๑๔., ที.ปา.ฎีกา. (บาลี) ๓๖/๑๓., อ้างใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖/๒๗.

ก. ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดโลกในอัครคัมภีร์

ในอัครคัมภีร์ พระพุทธองค์ทรงอธิบายให้สามฌรรวเสฏฐะและภราทวาชะฟังเกี่ยวกับวิวัฒนาการของโลก ดังที่ผู้วิจัยขอยกพุทธพจน์ ๒ ท่อนจาก อัครคัมภีร์^{๘๒} มานำเสนอต่อไปนี้

พุทธพจน์ท่อนที่ ๑ :

สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เสื่อม เมื่อโลกกำลังเสื่อม เหล่าสัตว์ส่วนมากไปเกิดที่พรหมโลกชั้นอาภัสสระ นึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปติเป็นภักษา มีศรมิขาน ออกจากร่างกาย เทียวสัญจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน^{๘๓}

พุทธพจน์ท่อนที่ ๒ :

สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เจริญขึ้น เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้น เหล่าสัตว์ส่วนมากจุติจากพรหมโลกชั้นอาภัสสระมาเป็นอย่างนี้^{๘๔} นึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปติเป็นภักษา มีศรมิขาน ออกจากร่างกาย เทียวสัญจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน^{๘๕}

หากพิจารณาจากพุทธพจน์ทั้ง ๒ ท่อนที่ยกมา พุทธพจน์ท่อนที่ ๑ แสดงให้เห็นถึงการเริ่มต้นเสื่อมของโลก ทำให้สัตว์จำนวนหนึ่งไป (คำว่า สัตว์ส่วนมากย่อมไม่ใช่จำนวนทั้งหมด) ไปเกิดที่พรหมโลกชั้นอาภัสสระ ส่วนพุทธพจน์ท่อนที่ ๒ แสดงให้เห็นถึงการเริ่มเจริญขึ้นของโลก สัตว์จำนวนหนึ่ง (สัตว์ส่วนมาก) ก็เคลื่อนจากอาภัสสระพรหมมาเกิดในโลกมนุษย์ ดังนั้น พุทธพจน์ทั้ง ๒ ท่อนแสดงถึงความเจริญและความเสื่อมซึ่งเป็นปัจจัยให้แก่กันและกัน กล่าวคือ ปัจจัยด้านลบ (โลกมนุษย์เสื่อม) ส่งผลให้สัตว์ต้องหนีไปอยู่ที่โลกอื่น (พรหมโลก) ในขณะที่ปัจจัยด้านบวก (โลกมนุษย์กลับมาเจริญ) ส่งผลให้สัตว์กลับมาอยู่ที่โลกมนุษย์เหมือนเดิม เป็นเหตุและผลกันดังนี้

โลกมนุษย์เสื่อม (เหตุ) → สัตว์หนีไปอยู่ที่พรหมโลก (ผล)

โลกมนุษย์กลับมาเจริญ (เหตุ) → สัตว์กลับมาอยู่ที่โลกมนุษย์ (ผล)

จากพุทธพจน์ทั้ง ๒ ท่อนจากอัครคัมภีร์นี้ หากเราจะอนุมานว่าเป็นพุทธพจน์ที่แสดงให้เห็นถึงกำเนิดโลก หรือจักรวาล ย่อมไม่สมควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากมีพุทธพจน์ที่กำกับ

^{๘๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๕-๑๓๕/๘๘-๑๐๒.

^{๘๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๕/๘๘.

^{๘๔} มาเป็นอย่างนี้ ในที่นี้หมายถึงมาเกิดเป็นมนุษย์, ที.ปา.อ. (บาลี) ๑๑๕/๕๐.

^{๘๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๕/๘๘.

ช่วงระยะเวลาอยู่ว่า “ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน . .” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมีอยู่ของเหตุการณ์ก่อนหน้านี้ ถึงกระนั้น ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกในอัครคัมภีร์นี้ ก็ทำให้นักคิดบางท่านตีความการกำเนิดของเอกภพของพระพุทธศาสนาว่า “เกิดมาจากน้ำ”^{๘๖} ซึ่งอาจเป็นการสรุปที่ไม่ครบมิติเท่าใดนัก นอกจากนั้นยังอาจชี้แนะให้มุ่งประเด็นไปสู่ทิศทางอื่นที่อาจผิดพุทธประสงค์ที่แท้จริงด้วย เนื่องจากความเห็นของผู้วิจัยที่มองว่า พุทธประสงค์ที่แท้จริงในอัครคัมภีร์นี้ได้ทรงนำเสนอว่าเอกภพกำเนิดจากสิ่งใด หากแต่ทรงต้องการที่จะหักล้างทฤษฎีความเชื่อเดิมที่ผิด ๆ ของพราหมณ์ตามคติอินเดียโบราณที่ว่า “พระอิศวรและพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก” ดังที่ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ ตั้งข้อสังเกต ไว้ว่า ในอัครคัมภีร์ “ไม่ทรงกล่าวถึงวิมานพรหมและท้าวมหาพรหมผู้สร้างโลกเลย การเกิดขึ้นของโลกเป็นกระบวนการธรรมชาติล้วน ๆ”^{๘๗} ก็ทำให้กล่าวได้ว่า นอกจากพุทธประสงค์ในการตรัสอัครคัมภีร์เพื่อหักล้างทฤษฎีความเชื่อเดิมที่ผิด ๆ ของพราหมณ์ตามคติอินเดียโบราณแล้ว ยังเป็นไปเพื่อนำเสนอสาระสำคัญของกระบวนการทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นเองอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นกัน ประเด็นสำคัญที่สุดที่พุทธบริษัทควรทำความเข้าใจให้ถูกต้องก็คือ อัครคัมภีร์ มิใช่ทฤษฎีที่แสดงให้เห็นถึงต้นกำเนิดโลกในความหมายของสิ่งแรกแบบปฐมเหตุของสรรพสิ่ง หากแต่เป็นทฤษฎีที่แสดงในความหมายของ “สิ่งแรกของช่วงเวลาหนึ่งตามกระบวนการวิวัฒนาการ” ทั้งความเสื่อมและความเจริญ

ข. ทฤษฎีว่าด้วยความเสื่อมและเจริญของโลกในกัมปสูตร

นอกเหนือจากวิวัฒนาการของโลกในอัครคัมภีร์ดังกล่าวมาแล้วนี้ เราจะไม่อาจที่จะมองข้ามอีกทศนะหนึ่งที่มีความสำคัญไม่แพ้กัน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน กัมปสูตร เรื่องอสงไขยกับมี ๔ ประเภท^{๘๘} ได้แก่

๑) สังวัฏฏกัมป^{๘๙} หมายถึงช่วงระยะเวลาที่โลกเสื่อม มี ๓ อย่าง คือ (๑) อาโปสังวัฏฏกัมป หมายถึงกัมปีที่เสื่อมเพราะน้ำท่วม (๒) เตโชสังวัฏฏกัมป หมายถึงกัมปีที่เสื่อมเพราะไฟไหม้ และ (๓) วาโยสังวัฏฏกัมป หมายถึงกัมปีที่เสื่อมเพราะลมพัดทำลาย

^{๘๖} ทวี ผลสมภพ, “การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีกำเนิดเอกภพระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์”, อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๑), หน้า บทคัดย่อ.

^{๘๗} ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ ราชบัณฑิต, วิเคราะห์อภิปรัชญาในพระพุทธศาสนา, หน้า ๔๐.

^{๘๘} คุรุยละเอียดใน อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๕๖/๒๑๖-๒๑๗.

^{๘๙} อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๕๖/๓๘๔., อัง.จตุกก.ฎีกา. (บาลี) ๒/๑๕๖-๑๕๘/๔๒๑., วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๔๐๖/๕๕.

- ๒) สังวัฏฐายีกัป^{๕๐} หมายถึงช่วงระยะเวลาที่โลกอยู่ถัดจากความเสื่อมไป
 ๓) วิวัฏฐายีกัป^{๕๑} หมายถึงช่วงระยะเวลาที่โลกเจริญ
 ๔) วิวัฏฐายีกัป^{๕๒} หมายถึงช่วงระยะเวลาที่โลกอยู่ถัดความเจริญไป

แผนภูมิรูปภาพ ๓. ๒ แสดงวิวัฒนาการด้านความเสื่อมและความเจริญของโลกตามแนวพุทธศาสนา

จากแผนภูมิรูปภาพดังกล่าว ชี้ให้เห็นลำดับของวิวัฒนาการของโลก โดยเริ่มจาก การเข้าสู่ฝ่ายยุคที่โลกเสื่อม (สังวัฏฐายีกัป) พอถึงขีดสุด แล้วเข้าสู่ช่วงเวลาที่โลกอยู่ถัดจากความเสื่อมไป (สังวัฏฐายีกัป) หลังจากนั้น ก็ เข้าสู่ฝ่ายยุคที่โลกเจริญ (วิวัฏฐายีกัป) เรื่อยจนถึงขีดสุด จึงเข้าสู่ช่วงเวลาที่โลกอยู่ถัดความเจริญไป (วิวัฏฐายีกัป) แล้วก็เข้าสู่ฝ่ายเสื่อมอีก หมุนวนอยู่อย่างนี้เรื่อยไป ด้วยเหตุนี้ มนุษย์ที่ไปเกิดเป็นพรหมชั้นต่าง ๆ มีอภิสสระพรหม และ อวิหาพรหม เป็นต้น ก็เป็นการเกิดตามวัฏจักรนี้เอง มิได้ผุดขึ้นมาจากไหน หากแต่เป็นวิวัฒนาการตามความเสื่อมและความเจริญตามธรรมชาติเท่านั้น

^{๕๐} อัง.จตุกก.ฎีกา. (บาลี) ๒/๑๕๖-๑๕๘/๔๒๑., วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๔๐๖/๕๕.

^{๕๑} อัง.จตุกก.ฎีกา. (บาลี) ๒/๑๕๖-๑๕๘/๔๒๑., วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๔๐๖/๕๕.

^{๕๒} อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๕๖/๓๘๔., อัง.จตุกก.ฎีกา. (บาลี) ๒/๑๕๖-๑๕๘/๔๒๑., วิสุทฺธิ. (บาลี)

ก. ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของชีวิต

พระพุทธองค์มิได้ตรัสถึงแต่ต้นกำเนิดโลกเท่านั้น ในทางตรงกันข้าม ทรงตรัสถึงทฤษฎีที่ว่าด้วยต้นกำเนิดของชีวิตไว้เช่นเดียวกัน โดยเป็นไปในลักษณะของคำอธิบายถึงวิวัฒนาการของร่างกายมนุษย์อย่างเป็นขั้นเป็นตอนในพระสูตรคัมภีร์อินทกสูตร ที่ว่า “รูปนี้เป็น กลละ ก่อนจาก กลละ เกิดเป็น อัพพุทะ จาก อัพพุทะ เกิดเป็น เปสิ (ชิ้นเนื้อเล็ก) จาก เปสิ เกิดเป็น ฆนะ (เป็นก้อน) จาก ฆนะ เกิดเป็น ปัญจสาขา^{๕๓} (ปุม ๕ ปุม) ต่อจากนั้น ผม ขน เล็บ จึงเกิดขึ้น มารดาของสัตว์ผู้อยู่ในครรภ์นั้นบริโภคข้าว น้ำ โภชนาหารอย่างใดสัตว์ผู้อยู่ในครรภ์มารดานั้นก็ยังอรรถภาพให้เป็นไปในครรภ์ด้วยข้าว น้ำ โภชนาหารอย่างนั้น^{๕๔} คำว่า กลละนี้ พระอรรถกถาจารย์ และพระฎีกาจารย์อธิบายว่า หมายถึงรูปที่มีลักษณะใสขนาดเท่าหยดน้ำมันที่ติดอยู่บนขนแกะ ซึ่งเหลือจากการสับัด ๓ ครั้ง^{๕๕} อัพพุทะ หมายถึงรูปที่เกิดถัดจากกลละนั้นไป ๗ วัน มีสีเหมือนน้ำล้างเนื้อ มีลักษณะเหมือนสีดิบูกเหลว^{๕๖} นอกจากนั้น อรรถกถาจารย์ยังอธิบายลักษณะของ ปุม ๕ ปุม ว่าหมายถึงในสัปดาห์ที่ ๕ เกิดเป็นปุม ๕ ปุม คือ แขน ๒ เท้า ๒ ศีรษะ ๑^{๕๗} ในคัมภีร์สัมโมหวิโนทนี พระพุทธโฆสะเถระ อธิบายลักษณะของกลละ ที่ปรากฏในครรภ์ขณะนั้นว่า เป็นของนิคหน้อยเปรียบเทียบกับเห็นถึงความเล็กได้ ๕ ประการ ตามลำดับใหญ่ลงไปหาเล็กที่สุด ดังนี้

- (๑) มีเพียงแมลงวันตัวน้อยจะพึงดื่มได้ด้วยความสามารถครั้งเดียวเท่านั้น
- (๒) เป็นเพียงหยาดที่ไหลออกตรงปลายของเข็มละเอียดที่เขาจุ่มในน้ำมันแล้วยกขึ้น
- (๓) เป็นเพียงหยาดน้ำที่ไหลออกตรงปลายเส้นผมที่ยกขึ้นจากน้ำมัน
- (๔) เป็นเพียงหยาดที่ตั้งอยู่ตรงปลายผมของมนุษย์ชาวอูตรกุรุทวีป^{๕๘} ที่เขายกขึ้นจากน้ำมันงาใส
- (๕) เป็นเพียงหยาดที่ไหลออกตรงปลายของขนเนื้อทราย (ขนทรายเป็นธรรมชาติละเอียดมาก) เส้นหนึ่งที่เขาจุ่มในน้ำมันงาใสแล้วยกขึ้น

^{๕๓} ในพระไตรปิฎกส่วนใหญ่ใช้คำว่า “ปุม ๕ ปุม”, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๕/๓๓๗., อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๖๕๒/๓๓๘-๘. มีเพียงแห่งเดียวที่ใช้คำว่า “ปัญจสาขา” คือใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๕/๓๕/๑๔๕.

^{๕๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๕/๓๓๗, อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๖๕๒/๓๓๘-๘.

^{๕๕} ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๔, ส.ส.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๓๕/๓๒๖.

^{๕๖} ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๕, ส.ส.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๓๕/๓๒๖.

^{๕๗} ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๕.

^{๕๘} เมื่อผ่าเส้นผมของมนุษย์ชาวชนบทนี้ออกเป็น ๘ ส่วน เส้นผมของชาวอูตรกุรุทวีปมีประมาณเท่าส่วนหนึ่งแต่ ๘ ส่วนนั้น, อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๓๗/๓๑/๕๘.

ดังนี้ ก็กลละนี้นั้นใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว บริสุทธิ์ เสนอด้วยหยาดน้ำมั่งงาใส^{๙๕} กล่าวโดยสรุปได้ว่า “ปฏิสนธิวิญญาณ... เมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเป็นธรรมชาติได้การนับว่าเป็นกลละ มีประมาณเท่าหยาดน้ำมั่งงาใสที่ปลายขนเส้นหนึ่งแห่งเนื้อทราย ในกำเนิดทั้ง ๒ อันมีชื่อว่า อันทะและชลัพพะ”^{๙๖} ในวิสุทธิมรรค แสดงไว้ว่า “กลละ อันมีประมาณเท่า (หยด) หัวเนยใสที่ใช้ขนแกะเส้นหนึ่ง (จุ่ม) ยกขึ้น”^{๙๗} คัมภีร์อภิธานวรรณา อธิบายรูปศัพท์ กลละ ว่า “กลล (กลสทูปปท+ลา อุปาทาน+อ) น้ำกลละ กลลรูป กลล ชรตลาคีติ กลล น้ำกลละที่ถือเอาความเปลี่ยนแปลง ชื่อว่ากลละ ปุณฺณปฺสเก กลล ศัพท์เป็นปงฺลึงค์และนปฺงสกลึงค์ ปฺฐมํ กลล โหติ สัปดาห์แรกเป็นน้ำกลละ”^{๙๘} ในแห่งอื่น ๆ อธิบายไว้ว่า “กลล (นปฺงสกลึงค์) กลละ กลลรูป หมายถึง ชื่อของการก่อตัวเริ่มแรกของสัตว์ คือเริ่มปฏิสนธิ เป็นรูปครั้งแรกในครรภ์เป็นปรมาณู เล็กมาก”^{๙๙}

นอกจากนั้น พระอุปติสเถระ ยังแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของร่างกายไว้ว่า “วิวัฒนาการของร่างกายนับตั้งแต่มารดาตั้งครรภ์ไปเป็นเวลา ๕ สัปดาห์ จะเกิด กลละ คือน้ำใสมีลักษณะเป็นเมือก อพพุทะ คือเมือกข้น เปลี คือชั้นเนื้อ ฆนะ คือเป็นก้อน และ ปญฺจสาขา คือเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม เกิดขึ้นตามลำดับ จนถึงสัปดาห์ที่ ๒๕ ร่างกายจึงมีความสมบูรณ์ทุกอย่าง”^{๑๐๐} สรุปพัฒนาการดังกล่าวได้ดังนี้

กลละ → อพพุทะ → เปลี → ฆนะ → ปญฺจสาขา (ปุ่ม ๕ ปุ่ม) → ผม, ขน เล็บ ฟัน หน้...

คำอธิบายของพุทธศาสนาในเรื่อง ต้นกำเนิดของชีวิต นับว่ามีความพิสดารอยู่ไม่น้อย และเป็นบทสรุปในเรื่องต้นกำเนิดและพัฒนาการของชีวิต ดังที่พระอุปติสเถระ ได้แสดงไว้ในคัมภีร์วิมุตติมรรค ดังนี้

^{๙๕} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๗๗/๓๑/๕๘-๕๙.

^{๙๖} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๗๗/๒๗๓/๕๐๒.

^{๙๗} วิสุทธิ. (ไทย) ๖๒๕/๕๒๐.

^{๙๘} พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชูปริทัศน์ที่ตั้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๓๒๖.

^{๙๙} พันตรี ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : อาหารการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗๗.

^{๑๐๐} พระอุปติสเถระ, วิมุตติมรรค, พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๑๔-๒๑๕.

สัปดาห์ที่ ๑	กลละ (น้ำใสมีลักษณะเป็นเมือก) เกิดขึ้น
สัปดาห์ที่ ๒	อัพพุทะ (เป็นเมือกข้น) เกิดขึ้น
สัปดาห์ที่ ๓	เปลิ (เป็นชิ้นเนื้อ) เกิดขึ้น
สัปดาห์ที่ ๔	ฆนะ (เป็นก้อน) เกิดขึ้น
สัปดาห์ที่ ๕	ปัญจสาขา (เป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม คือ ปุ่มศีรษะ ปุ่มแขน ๒ ปุ่มขา ๒) เกิดขึ้น
สัปดาห์ที่ ๖	ส่วนประกอบทั้ง ๔ เกิดขึ้น
สัปดาห์ที่ ๗	ส่วนประกอบอีก ๔ เกิดขึ้น
สัปดาห์ที่ ๘	ส่วนประกอบ ๒๘ เกิดขึ้น
สัปดาห์ที่ ๙	และสัปดาห์ที่ ๑๐ มีกระดูกสันหลัง
สัปดาห์ที่ ๑๑	มีกระดูก ๓,๐๐๐ ท่อน
สัปดาห์ที่ ๑๒	มีส่วนประกอบ ๘๐๐ ชิ้น
สัปดาห์ที่ ๑๓	มีส่วนประกอบ ๘๐๐ ชิ้น
สัปดาห์ที่ ๑๔	มีก้อนเนื้อ ๑๐๐ ชิ้น
สัปดาห์ที่ ๑๕	มีเลือด
สัปดาห์ที่ ๑๖	มีกระเพาะอาหาร
สัปดาห์ที่ ๑๗	มีผิวหนัง
สัปดาห์ที่ ๑๘	มีสีผิวหนัง
สัปดาห์ที่ ๑๙	มีลมเกิดแต่กรรม (กรรมชาต) พัดไปทั่วร่างกาย
สัปดาห์ที่ ๒๐	มีทวารทั้ง ๕ (ตา ๒, จมูก ๒, ปาก ๑, หู ๒, อุจจารมรรค ๑, ปัสสาวมรรค ๑)
สัปดาห์ที่ ๒๕	มีผิวหนัง ๑๖,๐๐๐ ชิ้น
สัปดาห์ที่ ๒๖	ร่างกายมีความแข็ง
สัปดาห์ที่ ๒๗	ร่างกายมีกำลัง
สัปดาห์ที่ ๒๘	มีขุมขนจำนวน ๘๘,๐๐๐ ขุม
สัปดาห์ที่ ๒๙	ร่างกายมีความสมบูรณ์ทุกอย่าง

อนึ่ง สัปดาห์ที่ ๗ ร่างกายของเด็กมีความสมบูรณ์ เอนศีรษะไปข้างหลัง อยู่ในท่าพิงหมอน สัปดาห์ที่ ๔๒ เพราะอาศัยลมเกิดจากกรรม (กรรมชาต) ร่างกายของเด็กนั้น เปลี่ยนท่าของมัน หันเท้าขึ้น ศีรษะลงต่ำ และเคลื่อนไปสู่ช่องกำเนิด ทารกนั้นคลอดออกมา ในตอนนี้เอง ชาวโลกเรียกกันว่าสัตว์^{๑๐๕}

^{๑๐๕} วิมุติ. (ไทย) ๒๕๔-๒๕๕.

ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดโลกและชีวิตของพุทธศาสนาที่ได้อภิปรายมาแล้วทั้งหมดนี้ ย่อมแสดงให้เห็นถึงมุมมองต่อโลกและชีวิต เป็นโลกทัศน์และชีวทัศน์ในมิติของกระบวนการวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติตามความเป็นจริง นอกจากนี้ ยังมีประเด็นสำคัญที่งานวิจัยชิ้นนี้ มุ่งนำเสนอได้แก่ เรื่อง “เหตุผลที่ทำให้พุทธศาสนาปฏิเสธแนวคิดเรื่องปฐมธาตุ” ซึ่งจะทำให้เราทราบสาเหตุที่แท้จริงว่า ทำไมพุทธศาสนาจึงไม่ยอมรับ ปฐมธาตุ ?

๓.๒.๓ เหตุผลที่ทำให้พุทธศาสนาปฏิเสธแนวคิดเรื่องปฐมธาตุ

ก่อนที่ตอบคำถามในเรื่องเหตุผลที่ทำให้พุทธศาสนาเถรวาทปฏิเสธแนวคิดเรื่องปฐมธาตุนี้ ผู้วิจัยจำเป็นต้องหยิบยกประเด็นสำคัญเกี่ยวกับเรื่องอภิปรายมาอภิปรายเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันเสียก่อน ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนอันดีจะช่วยให้พุทธบริษัทมีโลกทัศน์และชีวทัศน์ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ประเด็นดังกล่าวนี้ได้แก่ ประเด็นที่พระพุทธเจ้าทรงไม่ตรัสตอบเมื่อมีผู้ตั้งคำถามปัญหาในเชิงอภิปราย ดังที่ครั้งหนึ่งทรงถูกถามคำถามเกี่ยวกับเรื่องโลก (อภิปราย) จากมาลุงกยบุตร^{๑๖๖} ถามพระพุทธเจ้าว่า โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุดหรือไม่มีที่สุด^{๑๖๗} เป็นต้น จากเหตุการณ์นี้ ทำให้มีนักวิชาการตีความกันไปว่า “พระพุทธองค์ไม่ทรงสนใจเรื่องอภิปราย” ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยมองว่า เป็นคนละประเด็นกัน กล่าวคือสาเหตุของการไม่ตอบปัญหาต่าง ๆ ในเชิงอภิปราย ก็เนื่องมาจากปัญหาเหล่านั้นไม่มีประโยชน์ แต่มีได้มาจากความไม่สนใจทางอภิปรายของพระพุทธองค์ ดังพุทธคำรัสที่ตรัสว่า “เพราะเหตุใดเราจึงไม่ตอบ [อภัยาคปัญหา]... เพราะปัญหานั้นไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อ นิพพาน เหตุนี้เราจึงไม่ตอบ”^{๑๖๘} พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นถึงพุทธประสงค์อย่างชัดเจนเพียงพออยู่แล้ว ไม่มีความจำเป็นจะต้องไปตีความให้ผิดพุทธประสงค์หรือทำให้เกิดความวิปริตผิดเพี้ยนไปอีก

เมื่อเราเข้าใจพุทธประสงค์ในการตอบปัญหาที่ถูกต้องแล้ว ย่อมจะทำให้เราตระหนักถึงเนื้อหาที่ลึกลับซับซ้อนในเชิงอภิปรายมากยิ่งขึ้น และด้วยเหตุที่ว่า แนวคิดเรื่อง “ปฐมธาตุ” ก็ถูกจัดเข้าอยู่ในเชิงอภิปรายเช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงทำให้พุทธศาสนาปฏิเสธแนวคิดดังกล่าวอย่าง

^{๑๖๖} ปัญหาในเชิงอภิปรายในลักษณะนี้จัดว่าเป็นอภัยาคปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ ผู้สนใจกรุณาศึกษาจาก จูฬมาลุงกยสูตร “เหตุแห่งอภัยาคปัญหา ๑๐ ประการ”, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๒-๑๒๘/๑๓๓-๑๔๑.

^{๑๖๗} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๒/๑๓๓.

^{๑๖๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๘/๑๔๑.

ไม่ต้องสงสัย แต่ถึงกระนั้นก็ตาม พระพุทธศาสนาก็มีคำอธิบายต่อเนื้อหาสาระในเรื่องโลก และชีวิต อย่างตรงไปตรงมาตามความจริงตามธรรมชาติ เนื้อหาเหล่านี้ล้วนมีความหลากหลายครบมิติ ทั้งในมิติของพระวินัยคือกฎข้อบังคับในการอยู่ร่วมกันแห่งสังฆะ รวมถึงมิติของพระสูตรอันเป็นเรื่องราวและเนื้อหาในส่วนที่เป็นหลักธรรมข้อปฏิบัติ ตลอดจนมิติของพระอภิธรรมอันเป็นธรรมขั้นสูงที่วาดด้วยเรื่องของสภาวะธรรมล้วน ๆ โดยย่อได้แก่เรื่อง จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ประเด็นที่น่าสนใจ พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์) กล่าวไว้ว่า “ในส่วนเนื้อหาของพุทธธรรมที่วาดด้วยเรื่องขันธ ๕ ธาตุ ๑๘ ปฏิจสมุปปาท ไตรลักษณ์ จัดเป็นเนื้อหาเชิงอภิปราย”^{๑๑๕} ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความลุ่มลึกในเนื้อหาของพุทธศาสนาในภาค “พระอภิธรรม” นอกจากนั้นยังช่วยเน้นย้ำให้พุทธบริษัทได้ตระหนักรู้ด้วยพุทธิปัญญาว่า พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญในเรื่องอภิปรายเพียงใด เราอาจสรุปนัยสำคัญของประเด็นนี้ด้วยคำกล่าวของ วิทย์ วิศทเวทย์ ที่ว่า “ปัญหาทางอภิปรายนี้ศาสนาพุทธไม่สนใจนักที่จะพิจารณาหาคำตอบ”^{๑๑๖} ซึ่งทำให้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระพุทธองค์ไม่ตรัสตอบคำถามเชิงอภิปราย (อพยาคตปัญญา) แต่ทรงสอนเนื้อหาทางอภิปราย มี ขันธ และธาตุ เป็นต้น

เมื่องานวิจัยดำเนินมาถึงจุดนี้ ผู้วิจัยขอเสนอ เหตุผลสำคัญ ๆ ที่ทำให้พุทธศาสนาปฏิเสธแนวคิดเรื่องปฐมธาตุอย่างสิ้นเชิง เหตุผลดังกล่าวมีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ (๑) พุทธศาสนาไม่ใช่เทวนิยม (๒) ปฐมธาตุขัดแย้งกับหลักปฏิจสมุปปาท (๓) ปฐมธาตุขัดแย้งกับหลักสามัญญลักษณะ และ (๔) ธาตุ มีอาจถูกแบ่งแยกได้ สำหรับรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

ก. พุทธศาสนาไม่ใช่เทวนิยม

หากสาวย้อนกลับไปยังจุดเริ่มต้นของแนวคิดเรื่องปฐมธาตุ จะพบว่ามาจากความพยายามหาคำตอบของนักปรัชญา ในการโต้แย้งเรื่องจักรวาลวิทยา (cosmological argument) ซึ่งเป็นการนำเสนอแบบดั้งเดิมด้วยวิธีการโต้แย้งเชิงนิรนัย (deductive) ดังที่ ฮิวจ์ เจ แม็กแคนน์ (Hugh J. McCann) อธิบายว่า กระทำด้วยการยืนยันความมีอยู่ของสิ่งเหล่านี้ คือ

- (๑) เอกภพ (The universe) ในความรู้สึก (experience) ของมนุษย์แล้ว ไม่จำเป็นต้องดำรงอยู่ (existed) นั่นคือ การดำรงอยู่นี้ อาจเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ได้ (contingent) (๒) การดำรงอยู่

^{๑๑๕} ปัจจุบัน คือ พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ. ดร. (ผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์), **พุทธปรัชญา สาระและพัฒนาการ**, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๗.

^{๑๑๖} วิทย์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๘.

ของสิ่งที่อาจเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้น (contingent) นี้จะต้องมีคำอธิบาย (explanation) (๓) คำอธิบายที่ดีที่สุดเรื่องการดำรงอยู่ของเอกภพคือการสรรค์สร้างกิจกรรมแห่งการดำรงอยู่อย่างขาดมิได้ (necessarily existing) ได้แก่ “ปฐมเหตุ” ของสรรพสิ่ง (first cause) (๔) ดังนั้นจึงเกิดเอกลักษณะ (entity) หรือสัจ (being) เพื่อศึกษากำเนิดแห่งจักรวาล (Cosmogony) (๕) เมื่อเชื่อมโยงเข้ากับหลักฐานในประสบการณ์ของมนุษย์แล้ว ย่อมเป็นเหตุผลที่ดีกว่าที่จะคิดถึงการดำรงอยู่อย่างขาดมิได้ของปฐมธาตุแห่งเอกภพ มากกว่าการคิดหาเหตุผลอย่างอื่นมาอธิบาย^{๑๑๑}

จากข้อความที่ยกมานี้ ชี้ให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของการเกิดแนวคิดเรื่องปฐมธาตุขึ้นมาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางจักรวาลในแต่ละยุคสมัย ฮิวจ์ เจ แม็กแคนน์ (Hugh J. McCann) ยังกล่าวต่อไปอีกว่า “ความเชื่อว่า สัจ (being) โดยแท้จริงแล้วคือพระเจ้าส่วนตัว (personal God) ของลัทธิเอกเทวนิยมที่สืบทอดมาของชาวตะวันตก (traditional Western monotheism)”^{๑๑๒}

จากหลักฐานดังกล่าวนี้เอง ที่ทำให้ทราบถึงที่มาของการหาคำตอบ แท้จริงแล้วเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทาง “เทวนิยม” (theism) ที่เชื่อว่า “จักรวาลที่ถูกสร้างขึ้นโดยพระเจ้าผู้สร้าง” ดังที่ จอห์น เลสลีย์ (John leslie) กล่าวว่า “จักรวาล (cosmos) คือผลรวมทั้งหมดของสรรพสิ่งและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ (existing things and events) ซึ่งแนวคิดแบบเทวนิยมเชื่อว่าอาจมีพระเป็นเจ้า (God) รวมอยู่เป็นส่วนหนึ่งในนั้นด้วยในฐานะที่เป็นพระเจ้าผู้สร้าง (creator) และผู้จัดระเบียบ (orderer) แห่งจักรวาล”^{๑๑๓} ศาสนาพุทธเป็นแบบอเทวนิยม (atheism) โดยมีทัศนะที่ว่า “ความคิด

^{๑๑๑} “The cosmological argument is traditionally presented as a deductive argument. Put very roughly, it asserts the following : (1) The universe of our experience need not have existed-that is, that its existence is contingent. (2) The existence of contingent things must have an explanation. (3) The only or best explanation for the existence of the universe is the creative activity of a necessarily existing “first cause.” (4) Therefore, there is such an entity or being. Cosmogony (5) Relative to the evidence of experience, we have better reason for thinking there is a necessarily existing first cause of the universe than for thinking otherwise.”
- Hugh J. McCann, “Creation and Conservation”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 2, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 585-586.

^{๑๑๒} “Further, it is held, this being is in fact the personal God of traditional Western monotheism.”
- Ibid. : 585.

^{๑๑๓} John leslie, “Cosmos”, **A Companion to Metaphysics**, Second Edition, Eds. by Jaegwon Kim, Ernest Sosa, Gary S. Rosenkrantz (Singapore : Utopia Press Pte Ltd., 2009) : 198.

เกี่ยวกับพระพรหมผู้สร้างนั้นเป็นความเข้าใจผิด^{๑๑๔} ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ที่กล่าวว่า

การเนรมิต หรือการสร้างของพระพรหมซึ่งถือได้ว่าเป็นพระเจ้าสูงสุดของศาสนาพราหมณ์ และเป็นโลกทัศน์แบบเดิมในประเทศอินเดียก่อนพุทธกาลซึ่งนับถือศาสนาพราหมณ์เป็นหลัก ... พระพุทธองค์ได้ทรงชี้ให้ทุกคนได้มองเห็นว่าในความเป็นจริงนั้น โลกนี้ไม่ได้มีผู้ใด หรือใครคนใดคนหนึ่งเป็นผู้สร้าง^{๑๑๕}

ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้แนวคิดเรื่องปฐมธาตุ ของปรัชญาในก่อนยุคสมัยพระพุทธเจ้า ทั้งหมด (ปรัชญาพระเวท อุปนิษัท ปรัชญากรีกยุคต้นคือ โซเมอร์และเฮซิออด) รวมถึงในยุคสมัยพระพุทธเจ้า (กลุ่มสสารนิยม-นยายะ ไวเศยิกะ จิตนิยม-มีมางสา เวทานตะ และทวินิยม-สาขายะ โยคะ เชน) ไม่สามารถมีจุดเชื่อมต่อเข้ากับแนวคิดของทางพระพุทธศาสนาได้

ข. ปฐมธาตุขัดแย้งกับหลักปฏิจจสมุปบาท

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีแนวความคิดแบบอเทวนิยมที่เชื่อว่าความเป็นระเบียบที่ปรากฏในโลกและจักรวาลนี้มีได้เกิดจากอำนาจหรือการจัดสรรของพระเจ้าหรือเทพเจ้าใด ๆ รวมถึงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในจักรวาลที่มีได้มากจากการเนรมิตจากพระเจ้าเช่นกัน หากแต่เป็นระเบียบที่มาจาก “กฎธรรมชาติ” คือสิ่งที่มีอยู่เองตามธรรมชาติ ความเป็นธรรมชาติของพระพุทธศาสนานี้ สะท้อนออกมาเป็นหลักธรรมสำคัญ คือ หลักปฏิจจสมุปบาท (Dependent Origination) ซึ่งป็นหลักการสำคัญของพุทธศาสนาที่สอนให้มนุษย์ได้เห็นในความเป็นจริงตามธรรมชาติ ในแง่ของสรรพสิ่งที่ล้วนไม่มีแก่นแท้อันคงที่ถาวร สิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันเกิดขึ้นตามหลักปฏิจจสมุปบาทที่ว่า “เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น . . . เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป”^{๑๑๖} หมายความว่าแท้ที่จริงแล้วธาตุแท้หรือแก่นสารนั้น ไม่มีอยู่จริง ทุกสิ่งล้วนว่างเปล่าไร้ซึ่งตัวตนและแก่นสารของมัน และเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งที่ป็นเหตุปัจจัยต่อกันและกัน^{๑๑๗}

^{๑๑๔} วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา, หน้า ๑๔.

^{๑๑๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นินฺยุณยากร), พุทธจักรวาลวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๑.

^{๑๑๖} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๑/๓๘., อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๒/๒๑๔., บ.จุ. (ไทย) ๓๐/๘๘/๓๑๒.

^{๑๑๗} ปัจจัย ๒๔ ประเภท ได้แก่ (๑) เหตุปัจจัย (๒) อารัมมณปัจจัย (๓) อธิปัติปัจจัย (๔) อนันตรปัจจัย (๕) สมันตรปัจจัย (๖) สหชาติปัจจัย (๗) อัญญมัญญปัจจัย (๘) นิสสยปัจจัย (๙) อุปนิสสยปัจจัย (๑๐) ปุเรชาติปัจจัย (๑๑) ปัจฉาชาติปัจจัย (๑๒) อาเสวนปัจจัย (๑๓) กัมมปัจจัย (๑๔) วิปากปัจจัย (๑๕) อาหารปัจจัย (๑๖) อินทริยปัจจัย (๑๗) ฌานปัจจัย (๑๘) มัคคปัจจัย (๑๙) สัมปยุตตปัจจัย

พระพุทธองค์ตรัสถึงปัจจัยของความเป็นไปตามธรรมดา หรือ ปฏิจสมุปบาท ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ปฏิจสมุปบาท เป็นอย่างไร คือ เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ชาติอนันัน คือ ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตาม ธรรมดา ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้ ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุชานันัน ครันันัน บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย และกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลาย จงดูเถิด’ เพราะชาติเป็นปัจจัย ชราและมรณะจึงมี ฯลฯ . . ในกระบวนการนี้ ตถตา (ความเป็น อย่างนั้น) อวิตถตา (ความไม่คลาดเคลื่อน) อนันัญญตตา (ความไม่เป็นอย่างอื่น) อิทัปปัจจยตา (ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้) ดังพรรณนามาจะนีแล นี้เรียกว่า ปฏิจสมุปบาท”^{๑๑๘}

จากพระสูตรดังกล่าวนี้ เห็นชัดว่า ปฏิจสมุปบาท มีลักษณะของความเป็นไปตาม ธรรมดา ตามเหตุและปัจจัยของมันเช่นนั้น ดังที่ สมภาร พรหมทา กล่าวว่า “ปฏิจสมุปบาท มีความหมาย ๒ ประการ คือ (๑) สิ่งต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นโลกทางกายภาพมีความสัมพันธ์ต่อกัน และ (๒) สิ่งต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นโลกทางกายภาพล้วนประกอบด้วยปัจจัย”^{๑๑๙} เป็น ธรรมชาติของมันเช่นนั้นเอง ถึงกระนั้นก็ตาม หากมองดู ปฏิจสมุปบาท ในแง่มุมนี้อย่างผิวเผินอาจ รู้สึกว่าเป็นหลักธรรมที่เข้าใจได้ง่ายดาย แต่แท้จริงแล้ว ปฏิจสมุปบาทนี้เป็นหลักการที่ สลับซับซ้อน ยากแก่การที่ปุถุชนคนธรรมดาจะเข้าใจได้ ดังที่ครั้งหนึ่ง พระอานนท์เถระได้กราบ พูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัสสรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ปฏิจสมุปบาทนี้เป็นธรรม ที่ลึกซึ้ง”^{๑๒๐} สูดจะคาดคะเนได้ แต่ถึงกระนั้น ก็ยังปรากฏแก่ข้าพระองค์เหมือนกับว่าเป็นธรรมง่าย ๆ พระพุทธเจ้าข้า”^{๑๒๑} เมื่อพระพุทธเจ้าได้ยินดังนั้นจึงตรัสว่า

อย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ อย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ ปฏิจสมุปบาทนี้เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง สูดจะ คาดคะเนได้ ก็เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจปฏิจสมุปบาทนี้ หมู่สัตว์จึงยุ่งเหมือนขอด้ายของช่างผูก

(๒๐) วิปยุตตปัจจัย (๒๑) อัถถปัจจัย (๒๒) นัตถปัจจัย (๒๓) วิคตปัจจัย และ (๒๔) อวิคตปัจจัย, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเรื่อง “ปัจจัย ๒๔” ได้ใน อภิ.ป. (ไทย) ๔๐/๑-๒๔/๒-๑๔.

^{๑๑๘} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๐/๓๔.

^{๑๑๙} ดูรายละเอียดใน สมภาร พรหมทา, “อัถถิตากับนัตถิตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา, หน้า ๕๕.

^{๑๒๐} ลึกซึ้ง หมายถึงลึกซึ้งโดยอาการ ๔ คือ (๑) อรรถ คือ ผล (๒) ธรรม คือ เหตุ (๓) เทสนา คือ วิธีการแสดง (๔) ปฏิเวธ คือ การบรรลุ, ที.ม.อ. (บาลี) ๕๕/๕๐, อ้างใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๕/๕๗.

^{๑๒๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๕/๕๗.

เป็นปมუნงเหมือนกระจุกด้าย เหมือนหญ้ามุงกระต่ายและหญ้ายาปล้อง ไม่ข้ามพ้นอบาย ทุกติ
วินิบาตและสงสาร^{๑๒๒}

ดังนั้น เมื่อมองเรื่องปัจจัยของความเป็นไปตามธรรมดา หรือปฏิจสุมุปปาท จึงเป็น
หลักการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง รวมถึงเป็นหลักการที่หากผู้ใดเข้าใจ
อย่างถ่องแท้แล้วจะสามารถคลายปมუნงที่พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเหมือนขดด้ายของช่วงหูก
ออกได้ เมื่อเข้าใจความเป็นไปตามธรรมดา ตามเหตุและปัจจัยของมันตามสภาวะความเป็นจริงตาม
ธรรมชาติ มนุษย์ก็จะสามารถข้ามพ้นจากอบาย ทุกติ วินิบาต และสงสาร ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สูงสุดที่
มนุษย์จะพึงบรรลุได้ เป็นนิยามแห่งธรรมหรือ “ธรรมนิยาม”^{๑๒๓} ดังที่ ริชาร์ด กอมบริช (Richard
Gombrich) ได้กล่าวถึงปฐมธาตุไว้อย่างชัดเจนว่า

ดังที่พระพุทธเจ้ามองประสบการณ์ของชีวิตทั้งหมดตามกระแสแห่งปฏิจสุมุปปาท ซึ่งเป็น
กระบวนการที่มีแบบแผน (non-random processes) ไม่ใช่เหตุบังเอิญ แต่เป็นเหตุปัจจัยอาศัย
พร้อมกันอยู่... ดังนั้นจึงไม่มีต้นกำเนิดเอกภพ (no origin to the universe) ไม่มีปฐมเหตุ (no
first cause) ไม่มีพระเป็นเจ้าผู้เป็นสุขขับเคลื่อนสรรพสิ่งด้วยความนิ่งสงบ (unmoved mover)^{๑๒๔}

กล่าวโดยสรุป ตามหลักการของปฏิจสุมุปปาท แล้ว สิ่งทั้งปวงย่อมเกิดขึ้นและดับลง
อย่างมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน นอกจากนั้นยังต้องอาศัยเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันและกันด้วย
ดังนั้น “ปฐมธาตุของโลกและจักรวาล” อันหมายถึงธาตุลำดับที่ ๑ ที่ต้องเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวก่อน
ธาตุอื่น ๆ ทั้งหมดในโลกและจักรวาลนั้นจึงไม่มี ผู้วิจัยเปรียบเทียบหลักการของปฏิจสุมุปปาทนี้
เหมือนกับรูปทรงทางเลขาคณิตในโลกแห่ง ๓ มิติ (คือ กว้าง ยาว และสูง) ที่มีลักษณะเป็นวงกลม
(circle) ตามธรรมชาติของวงกลม เส้นของมันจะถูกเชื่อมต่อกันอย่างไม่มีรอยต่อ ลักษณะของ
วงกลมจะไม่มีการเริ่มต้น และไร้ซึ่งจุดสิ้นสุด ส่วนหลักการเรื่องปฐมธาตุ เหมือนกับเส้นตรงที่

^{๑๒๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๕/๕๗.

^{๑๒๓} ธรรมนิยาม เป็นคำไวพจน์กับปฏิจสุมุปปาท ดังปรากฏในสังยุตตนิกาย นิทานวรรค ๖ ชื่อ
ได้แก่ ธรรมัญญิตตา หรือ ธรรมฐิติ, ธรรมนิยามตาหรือธรรมนิยาม, อิทัปปัจจยตา, ตถตา, อวิตถตา, อนัญญุตตา, ส.นิ.
(ไทย) ๑๖/๒๐/๓๕, ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๒๐/๒๕-๒๖, ดูเพิ่มเติมใน พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, ๑๐๐ ปี
สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาศภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชารัฐกิจภัณฑ์ จำกัด,
๒๕๔๖), หน้า ๘๔๐-๘๔๑.

^{๑๒๔} “the Buddha saw all our experiences of life as non-random processes, in other words as
processes subject to causation. . . Thus, there can be no origin to the universe, no first cause, no god who is an
unmoved mover.” - Richard Gombrich, **What the Buddha Thought**, (London : Chelsea Manor Studios, 2009),
p. 131.

ปรากฏให้เห็นจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด (ของเส้นตรง) ได้อย่างชัดเจน ดังนั้น รูปทรงทางเลขาคณิต ทั้ง ๒ ประเภทนี้มีความสำคัญในแง่ที่ทำให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างแนวคิดทั้ง ๒ ในภาพหายาบบางส่วนในระดับรายละเอียดซึ่งซ่อนตัวอยู่ในความเป็นจริงนั้น ไม่มีรูปธรรมใดจะเปรียบเทียบให้เห็นได้ เนื่องจากเป็นความจริงเชิงนามธรรม

ค. ปฐมธาตุขัดแย้งกับหลักสามัญญลักษณะ

นอกจากหลักปฏิเสธสมุปบาทที่แสดงให้เห็นความเป็นจริงตามธรรมชาติที่มีปัจจัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแล้ว พระพุทธองค์ยังตรัสถึง ลักษณะร่วมสากลของสรรพสิ่ง ทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรม และส่วนที่เป็นนามธรรม ที่เรียกว่า สามัญญลักษณะหรือไตรลักษณ์ใน “อุปปาตาสสูตร” พระสูตรที่ว่าด้วยความเกิดขึ้นแห่งพระตถาคตที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ชาติ นั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดาก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุชาติ นั้นว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง” . . . “สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์” . . . “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผยแจก ทำให้ง่ายว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”^{๑๒๕}

จากพระสูตรดังกล่าวนี้ สามัญญลักษณะหรือไตรลักษณ์ เป็นธาตุหรือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดาที่มีอยู่ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงอุบัติขึ้นอีก ที่แสดงให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของสังขารที่มีอันต้องเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป อีกทั้งยังเป็นทุกข์ นอกจากนั้น ธรรมทั้งปวงยังมีลักษณะที่เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวใช่ตน ซึ่งแสดงถึงนัยของความต่อเนื่องของธรรมชาติทั้งหลาย ทั้งยังเป็นหลักการที่อธิบายควบคู่ไปกับปฏิเสธสมุปบาทเพื่อให้เห็นภาพของวัฏจักรที่หมุนวนเป็นวงกลมไม่มีที่สิ้นสุดได้เป็นอย่างดี

จริงอยู่ หลักอนิจจานี้อาจไปมีส่วนละม้ายคล้ายคลึงกับคำอธิบายของนักปรัชญากรีกบางท่าน แต่ก็แตกต่างกันอยู่ในหลักการ กล่าวคือ หลัก “อนิจจตา” ของพุทธศาสนาอธิบายเรื่องกฎธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเปลี่ยนแปลง ทำให้สรรพสิ่งไม่เที่ยงแท้ จำต้องแปรเปลี่ยนไปตามธรรมชาติ มีอาจบังคับให้หยุดแช่แข็งอยู่ในภะนั้นได้ตลอดไป ซึ่งแตกต่างจากเฮราคลิดุสที่เสนอ “กฎแห่งความเปลี่ยนแปลง” (Law of Change)^{๑๒๖} โดยอธิบายว่าสรรพสิ่งล้วนเปลี่ยนแปลง โดยมีรากฐานมาจากธาตุแท้ของ “ไฟ” เป็นสิ่งที่เที่ยงแท้รันดร์ ด้วยเหตุผลนี้เองทำให้กฎแห่งความ

^{๑๒๕} อ.พุทธ. (ไทย) ๒๐/๑๓๓/๓๘๕.

^{๑๒๖} B.A.G. Fuller, *A History of Philosophy*, (New York : Henry Holt and Company, 1952), p.

เปลี่ยนแปลงของเฮราคลีตุสมีลักษณะที่เป็น “อัตตา” ตามทัศนะของพระเมธีธรรมาภรณ์ที่ว่า “ทฤษฎีความเปลี่ยนแปลงของเฮราคลีตุสจึงตั้งอยู่บนทฤษฎี อัตตา”^{๑๒๗}

จากหลักฐานที่ประมวลมาทั้งหมดนี้ ทำให้สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่า “พุทธศาสนาปฏิเสธลักษณะต่าง ๆ ที่เที่ยงแท้ถาวร (real permanent identities)”^{๑๒๘} หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า “พระพุทธศาสนาปฏิเสธการมีอยู่ของปฐมธาตุ” ไม่ว่าจะระดับใดก็ตาม ทั้งระดับชีวิต ระดับโลก รวมถึงระดับเอกภพ พุทธศาสนากล่าวถึงธรรมชาติในลักษณะว่า สรรพสิ่งล้วนเกิดขึ้นแต่เพียงเหตุ และปัจจัยที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หมุนวนเป็น “วัฏจักร” ที่ไม่มีจุดเริ่มต้น ไม่มีที่สุด ไม่มีเบื้องต้น และไม่มีที่สิ้นสุด เรียกว่าเป็นการเกิดขึ้นแห่งเหตุปัจจัยที่อาศัยกันและกันเกิด ตามหลักการ “ปัจจุสมุปบาท” และมีความผันแปรเปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ โดยมีลักษณะที่เป็นทุกข์ ไม่เที่ยง และเป็นอนัตตา ตรงตาม “สามัญญลักษณะ” ดังนั้น ปฐมธาตุขัดแย้งกับหลักสามัญญลักษณะของพุทธศาสนาในทุกกรณี

ง. ธาตุ มีอาจถูกแบ่งแยกได้

เหตุผลหนึ่งที่ทำให้พุทธศาสนาปฏิเสธแนวคิดเรื่องปฐมธาตุ ก็สืบเนื่องมาจาก ธาตุ นี้มีอาจถูกแบ่งแยกหรือลดทอนลงในระดับอนุภาคมูลฐานได้ ดังที่เราทราบดีว่า พุทธศาสนาเสนอแนวคิดเรื่องธาตุโดยมีคำอธิบายที่กว้างขวางออกไป ตั้งแต่ ธาตุ ๒^{๑๒๙} ธาตุ ๓^{๑๓๐} ธาตุ ๔^{๑๓๑} ธาตุ ๖^{๑๓๒} ธาตุ ๗^{๑๓๓} และ ธาตุ ๑๕^{๑๓๔} เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “แนวคิดเรื่องธาตุ ๔” หรือ “มหาภูตรูป

^{๑๒๗} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ชุดปรัชญาตะวันตก : ปรัชญากรีกโบราณ ตอนที่ ๑-๒*, (กรุงเทพฯ ฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๓๕.

^{๑๒๘} ดูรายละเอียดใน Christopher Bartley, *An Introduction to Indian Philosophy*, p. 1.

^{๑๒๙} ธาตุ ๒ ได้แก่ (๑) สัจจธาตุ และ (๒) อสังขตธาตุ, ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๒/๓๓๑., ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๒๕/๑๖๔.

^{๑๓๐} ธาตุ ๓ มีหลายนัย เช่น (๑) กามธาตุ (๒) รูปธาตุ และ (๓) อรูปธาตุ หรืออีกนัย (๑) รูปธาตุ (๒) อรูปธาตุ และ (๓) นิโรธธาตุ เป็นต้น, ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๒-๒๖๓., ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๒๕/๑๖๓., บ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๕๑/๔๐๔.

^{๑๓๑} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๑/๓๓๐., ตี.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๑๔/๒๐๖.

^{๑๓๒} ธาตุ ๖ มีหลายนัยเช่นกัน เช่น (๑) ปฐวีธาตุ (๒) อาโปธาตุ (๓) เตโชธาตุ (๔) วาโยธาตุ (๕) อากาสธาตุ และ (๖) วิญญานธาตุ, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๗๒/๑๓๔., ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๗/๑๒๓/๒๑๐., ม.ม.อ. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๒๕., หรืออีกนัยคือ (๑) สุขธาตุ (๒) ทุกขธาตุ (๓) โสมนัสสธาตุ (๔) โทมนัสสธาตุ (๕) อุpekขธาตุ และ (๖) อวิขธาตุ เป็นต้น, ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๒๕/๑๖๒.

๔” “คือ (๑) ปฐวีธาตุ (๒) อาโปธาตุ (๓) เตโชธาตุ และ (๔) วาโยธาตุ”^{๑๓๕} ทฤษฎี “ธาตุ ๔” นี้เองที่พระพุทธศาสนายอมรับในฐานะที่เป็นธาตุหรือองค์ประกอบพื้นฐานที่จำเป็นให้กับสรรพสิ่ง เป็นองค์ประกอบพื้นฐานทางกายภาพซึ่งอยู่ร่วมกัน ไม่สามารถแยกจากกันได้ สสารทางกายภาพเหล่านี้ ดินก็ดี น้ำก็ดี ไฟก็ดี หรือลมก็ดี เปลี่ยนแปลงจากอนุภาคที่เล็กที่สุดไปสู่วัตถุที่ใหญ่โตและแข็งที่สุดได้^{๑๓๖} เดนิส โนเบิล (Denis Noble) อธิบายเพิ่มเติมถึงอนุภาคมูลฐานกับรูปกลาป ว่า

“หากยีนส์ และโปรตีน คือรูปกลาป (rupa-kalapas) ของระบบทางชีวภาพแล้ว เราจำเป็นต้องอาศัยวิธีการเชิงระบบเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับระบบต่าง ๆ ของสิ่งมีชีวิต รวมถึงทำความเข้าใจตัวรูปกลาปเหล่านั้นด้วย ยีนส์และโปรตีนเหล่านี้มิได้เป็นอนุภาคมูลฐาน (ultimate particles) แต่อย่างใด เช่นเดียวกับอิเล็กตรอน (electrons) และโปรตรอน (protons) ทั้ง ๆ ที่นักฟิสิกส์ต่างพยายามจะแก้ไขปริศนาเรื่องอนุภาคมูลฐานนี้ออกให้จงได้”^{๑๓๗}

อย่างไรก็ดี แนวคิดเรื่องธาตุ ๔ นี้ปรากฏชัดเจนอยู่ในคัมภีร์ทางอภิธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องรูปที่มีคำอธิบายอย่างพิสดารถึงการแบ่ง แยก จำแนก รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการกล่าวถึงการเกาะกลุ่มกันอย่างแยกไม่ออกเรียกว่า “อวินิพโกรูป” ดังแผนภูมิรูปภาพต่อไปนี้

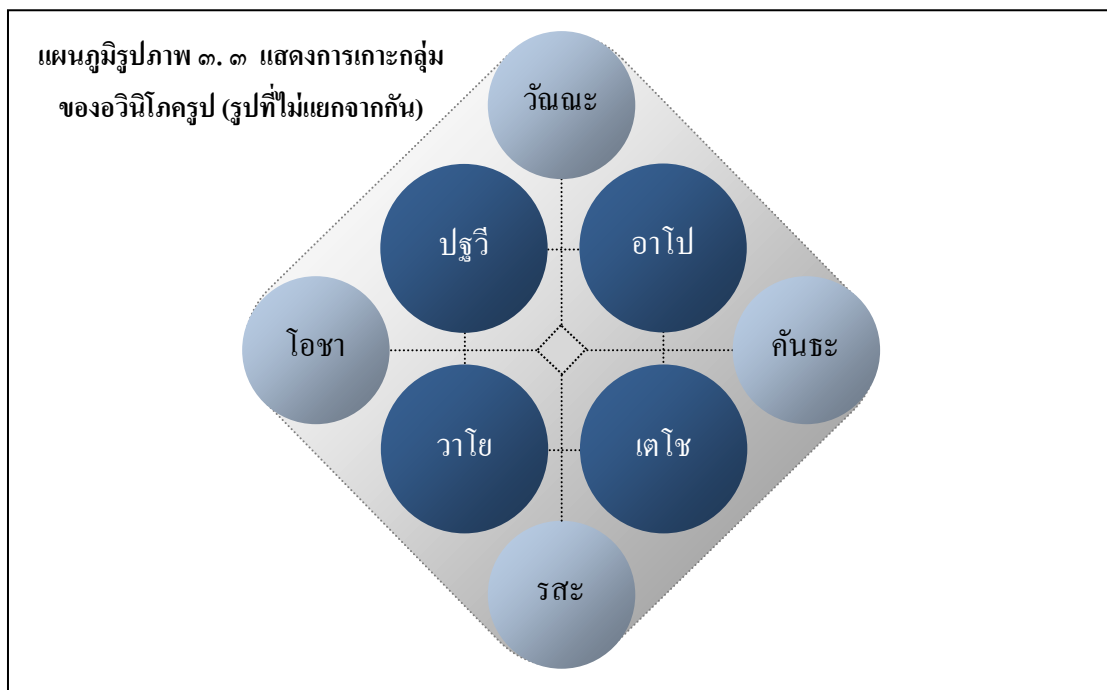
^{๑๓๓} ธาตุ ๗ มี (๑) อากาศธาตุ (๒) สุธาตุ (๓) อากาสาณัญญาตนาธาตุ (๔) วิญญาณัญญาตนาธาตุ (๕) อากิญจัญญาตนาธาตุ (๖) เนวสัณญานาตัญญาตนาธาตุ (๗) สัณญาเวทยิตนิโรธธาตุ, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๕๕/๑๕๐.

^{๑๓๔} ธาตุ ๑๘ มี (๑) จักขุธาตุ (๒) รูปธาตุ (๓) จักขุวิญญาณธาตุ (๔) โสตรธาตุ (๕) สัทธาธาตุ (๖) โสตวิญญาณธาตุ (๗) ฆานธาตุ (๘) คันธธาตุ (๙) ฆานวิญญาณธาตุ (๑๐) ชิวหาธาตุ (๑๑) รสธาตุ (๑๒) ชิวหาวิญญาณธาตุ (๑๓) กายธาตุ (๑๔) โสภณัพพธาตุ (๑๕) กายวิญญาณธาตุ (๑๖) มโนธาตุ (๑๗) ธรรมธาตุ และ (๑๘) มโนวิญญาณธาตุ, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๒๕/๑๖๑-๑๖๒., อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๘๓/๑๔๒., ตูรายละเอียดใน อภิ.ย. (ไทย) ๓๘/๑/๓๓๓.

^{๑๓๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๑/๓๓๐., ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๔๔/๒๐๖., พระพุทธทศตเถระ, อภิธัมมวาท, ตรวจชำระโดย พระธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต, แปลโดย พระคันธสาราภังค์, (กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒๔.

^{๑๓๖} Mehm Tin Mon, Dr., **Buddha Abhidhamma Ultimate Science**, (Penang : Ven Hui Xin, 2002), p. 232.

^{๑๓๗} Denis Noble, “The Music of Life : a systems biology view of Buddhist concepts of the self/no-self”, in **The journal of the International Association of Buddhist Universities (JIABU)**, Chief ed. By Ven. Khammai Dhammasami, D Phil (Oxford), Vol. 1 (2008) : 89-90.

จากรูป พุทธศาสนานิพนธ์ว่า อวินิโกครูป^{๓๓๘} หมายถึง รูปที่แยกออกไม่ได้ มี ๘ อย่าง คือ วัณณะ (สี) คันธะ (กลิ่น) รส (รส) โอชา (สารอาหาร) และ ภูตรูป ๔ ชื่อว่า อวินิโกครูป^{๓๓๙} ต้องเกิดอยู่ร่วมกันเสมอ แม้ในรูปที่เล็กที่สุด เช่น ปริมาณเม็ดหนึ่ง ก็ต้องประกอบด้วยอวินิโกครูป ๘ นี้ รวมความว่าในบรรดารูปทั้งหมดที่มีอยู่ในโลกนี้ จะขาดเสียซึ่งอวินิโกครูป ๘ ไม่ได้เลย^{๓๔๐} ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าแนวคิดเรื่อง “ธาตุ ๔” นี้พระพุทธานำมาจากแนวคิดพื้นฐานเดิมของปรัชญาพระเวทในอินเดียโบราณแล้วมาพัฒนาต่อ ยอดเป็นคำสอนเกี่ยวกับปรมัตถธรรม หรือความจริงแท้ อันติมะ (Ultimate Reality) เรื่องรูปโดยขยายคำอธิบายออกอย่างพิสดาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎี “ปริมาณ” ของไวเศษิกะได้ประกอบขึ้นเป็นพระอภิธรรมของพุทธศาสนา^{๓๔๑} ดังที่ สมักร บุราราศ แสดงทัศนะว่า “คำสอนเรื่อง รูปกลาป ปริมาณ และ

^{๓๓๘} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๗๖/๕๓๘/๒๓๒๒., อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๗๗/๑๒๓/๒๒๓, ๒๓๓.

^{๓๓๙} พระอนุรุทธาจารย์, “อภิธรรมมัตถสังคหะ”, ใน อภิธรรมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี, แปลโดย พระคันธสาราภังค์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๗๒.

^{๓๔๐} พระสัทธัมมโชติกะ ชัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๑-๒-๖ จิต เจตสิก รูป นิพพาน, (กรุงเทพ ฯ : หจก. ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๕๓), หน้า ๕๕.

^{๓๔๑} “นักประวัติศาสตร์อินเดียเชื่อกันว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราจะทรงได้ศึกษาลัทธิสงขขะจากอาฬารดาบส และศึกษาลัทธิไวเศษิกะจากอุทกดาบส ดังหลักฐานเรื่องทฤษฎีปริมาณดังกล่าว”, สมักร

อวินิพโกรูป เป็นต้นนี้เป็นคำสอนใหม่เอี่ยมซึ่งไม่มีในลัทธิฮินดูใด ๆ เลย”^{๑๔๒} ดร. แม่ชี กฤษณา รักษาโถม มีความเห็นที่น่าสนใจว่า

คำว่าธรรมชาติคือ “ธาตุ” นั้นแหละ แต่ไม่มีธาตุตัวไหนที่เป็นปฐม” นอกจากนั้นยังเสริมประเด็นที่น่าสนใจเชื่อมโยงไปสู่ปรัชญากรีกว่า “การที่ธาลีส (Thales) กล่าวว่า “ปฐมธาตุคือน้ำ” อาจจะถูกเพียงแค่บางส่วน แต่ก็ไม่ถูกเสียทั้งหมด เนื่องจากธาตุ “น้ำ” ไม่สามารถอยู่ลำพังได้ หากแต่ต้องอาศัยธาตุอีก ๓ ตัวเข้าร่วมด้วย คือ ดิน ลม และไฟ ซึ่งหมายถึงมหาภูตรูปนั่นเอง^{๑๔๓}

ธาตุ จึงมีอาจถูกแบ่งแยกจากกันได้เลย และเมื่อธาตุมีอาจถูกแบ่งแยกจากกันได้ จึง “ไม่มีปฐมธาตุ” สมภาร พรหมทา เสนอประเด็นสำคัญที่ตอบคำถามเกี่ยวกับความมีอยู่กับความไม่มีอยู่ของโลกในทัศนะทางพุทธปรัชญาเถรวาท ว่า

ตามพุทธปรัชญาเถรวาท เรากล่าวไม่ได้ว่าโลกมีอยู่ ในขณะที่เดียวกันเราก็ก่อนไม่ได้ว่าโลกไม่มีอยู่ สิ่งที่เราสามารถยืนยันได้ก็คือ โลกเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า ความว่างเปล่าของโลกนี้พิจารณาได้จากการที่โลกประกอบขึ้นจากธาตุมูลฐานที่เกิดดับสืบเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา ภายในกระแสความเกิดดับนี้ ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าตัวตนอันถาวร^{๑๔๔}

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า สาเหตุที่พุทธศาสนาไม่ยอมรับปฐมธาตุ “เพราะมันไม่มีเบื้องต้นและที่สุด (อนมตตสฺสสาร)”^{๑๔๕} ซึ่งแปลว่า “อันบุคคลตามไปอยู่รู้ไม่ได้”^{๑๔๖} นั่นเอง

จากการศึกษา ทัศนะของพุทธศาสนาต่อแนวคิดเรื่องปฐมธาตุ พบว่า

ปรัชญาพระพุทธศาสนา (Buddhist philosophy) ถือกำเนิดขึ้นโดยพระพุทธเจ้าในช่วงระยะเวลาประมาณ ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล (500 B.C.) ท่ามกลางอิทธิพลทางความคิดและความเชื่อ

บุราวาศ, ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันออก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๔), หน้า (๖).

^{๑๔๒} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๘-๒๕๐.

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ ดร. แม่ชี กฤษณา รักษาโถม, ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕ เมษายน ๒๕๕๖.

^{๑๔๔} สมภาร พรหมทา, “อดีตกับนัตติตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา, หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๖.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ ดร. แม่ชี กฤษณา รักษาโถม, ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕ เมษายน ๒๕๕๖.

ของระบบปรัชญาแบบพราหฺมัณมี พระเวทเป็นฐาน (Vedic Brahmanism) ซึ่งมีอิทธิพลครอบคลุมอยู่ตลอดทั่วทวีปอินเดีย ทำให้คำสอนของพระพุทธศาสนามีส่วนที่เหมือนและส่วนที่มีความแตกต่างกับของปรัชญาพระเวทและพราหฺมัณ

พุทธศาสนากล่าวถึงทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดโลกภายในช่วงระยะเวลาหนึ่งในอัครคัมภีร์ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีว่าด้วยความเสื่อมและเจริญของโลกใน กัปปสูตร ที่อธิบายวิวัฒนาการความแปรเปลี่ยนจากช่วงเสื่อมไปสู่ช่วงเจริญหมุนวนอยู่ไม่สิ้นสุด ทำให้ทราบว่าพระพุทธศาสนาไม่ยอมรับทฤษฎีความเชื่อเดิมที่ผิด ๆ ของพราหฺมัณตามคติอินเดียโบราณที่ว่า “พระอิศวรและพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก” นอกจากนั้น พุทธศาสนายังอธิบายทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของชีวิตไว้ด้วย โดยอธิบายวิวัฒนาการชีวิตแรกเริ่มตั้งแต่กลละ อัมพพุทะ จนเติบโตเป็นร่างกายมนุษย์ในที่สุด

เหตุผลที่ทำให้พุทธศาสนาปฏิเสธแนวคิดเรื่องปฐมธาตุ มีอยู่ ๔ ประการด้วยกันคือ (๑) พุทธศาสนาไม่ใช่เทวนิยม ดังนั้นจึงมีพื้นฐานความคิดที่อิงตามธรรมชาติอย่างแท้จริง ไม่มีพระเจ้าผู้สร้างใด ๆ (๒) ปฐมธาตุขัดแย้งกับหลักปฏิจจสมุปบาท ปฐมธาตุคือธาตุลำดับที่ ๑ ที่ต้องเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวก่อนธาตุอื่น ๆ ดังนั้นจึงขัดกับหลักปฏิจจสมุปบาทที่อธิบายว่าสรรพสิ่งล้วนอิงอาศัย และเป็นเหตุเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน (๓) ปฐมธาตุขัดแย้งกับหลักสามัญญลักษณะ เพราะมีลักษณะที่เที่ยงแท้ไม่แปรเปลี่ยน ตั้งอยู่โดดเดี่ยว เป็นตัวตน และ (๔) ธาตุ มีอาจแบ่งแยกได้ ดังคำอธิบายในเชิงอภิธรรม มีวินิพโกรูป และรูปกลาปเป็นต้น ทำให้สามารถสรุปได้ว่า “พุทธศาสนาปฏิเสธการมีอยู่ของ ปฐมธาตุ” ไม่ว่าจะเป็นระดับชีวิต โลก และเอกภพ ก็ตาม

๓.๓ ปฐมธาตุของโลกและชีวิตในยุคสมัยปัจจุบัน

ยุคสมัยปัจจุบัน เราไม่สามารถแยกนักปรัชญาออกจากรักวิทยาศาสตร์ได้ กล่าวคือ นักปรัชญากับนักวิทยาศาสตร์เป็นบุคคลเดียวกัน มีรูปแบบและวิธีการหาความจริงในเชิงวิทยาศาสตร์มากยิ่งขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่า แนวคิดเรื่อง “ปฐมธาตุของโลกและชีวิต” ได้ขาดสายสิ้นสุดลงในยุคสมัยพระพุทธเจ้าเท่านั้น หากได้สืบต่อเนื่องสายความคิดในเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตมายังยุคสมัยปัจจุบันไม่ เหตุที่กล่าวเช่นนั้นเพราะในยุคสมัยปัจจุบัน ที่นักวิทยาศาสตร์ต่างตั้งสมมติฐานขึ้นก็เพียงเพื่ออธิบายกระบวนการเกิดขึ้นของจักรวาลและโลกในแง่ที่เป็นจักรวาลวิทยาเท่านั้น โดยมิได้ให้สาระสำคัญกับประเด็นเรื่อง “ปฐมธาตุ” โดยตรง แต่ถึงกระนั้น การทำความเข้าใจแนวคิดดังกล่าวในยุคสมัยปัจจุบันก็จะช่วยสนับสนุนการปฏิเสธแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของพุทธศาสนาให้มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น ดังจะนำเสนอใน ๓ ประเด็นศึกษาต่อไปนี้คือ ๑) ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้ใน

การค้นหาคำตอบ ๒) ความเป็นไปได้ของทฤษฎีเหล่านั้น และ ๓) ข้อเสนอทางวิทยาศาสตร์เรื่องปฐมฐาของโลกรและชีวิต

๓.๓.๑ ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้ในการค้นหาคำตอบ

แนวคิดเรื่องปฐมฐาของโลกรและชีวิตในยุคสมัยปัจจุบัน ถือกำเนิดขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าในเชิงวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องจักรวาลวิทยาโดยเฉพาะแง่มุมของการกำเนิดจักรวาลในกลุ่มของนักวิทยาศาสตร์ ซึ่งอาจจัดแบ่งตามการเสนอแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

(๑) กลุ่มวิทยาศาสตร์กายวัตถุนิวโตเนียนคลาสสิก

กลุ่มวิทยาศาสตร์กายวัตถุนิวโตเนียนคลาสสิก หรือ “กลุ่มวิทยาศาสตร์วัตถุนิยม” (scientific materialism) หรือธรรมชาตินิยม (naturalism) หรือประสบการณ์นิยม (empiricism) นักวิทยาศาสตร์กลุ่มนี้จะพิจารณาปรากฏการณ์ว่าซึ่งตวงวัดได้ด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น ถือความจริงว่าเป็นเรื่องของรูปธรรมที่ประสาทสัมผัสของมนุษย์รับรู้ได้จริงเท่านั้น ยอมรับเรื่องอะตอม เป็นรูปธรรม และกำหนดได้ (atomism objectivism determinism) นักวิทยาศาสตร์ในกลุ่มนี้ได้แก่ ไอแซค นิวตัน, กาลิเลโอ กาลิเลอี, เรอเน่ เดส์การ์ตส์, กอตท์ฟรีด วิลเฮม, วอนไลบ์นิซ, ลาปลาซ, ชาร์ลส์ ดาร์วิน, อัลเฟร็ด วอลเลซ, สแตนลีย์ มิลเลอร์

(๒) กลุ่มวิทยาศาสตร์จิตวิญญาณจักรวาลควอนตัมเมคานิกส์ยุคใหม่

กลุ่มวิทยาศาสตร์จิตวิญญาณจักรวาลควอนตัมเมคานิกส์ยุคใหม่ หรือ “วิทยาศาสตร์ยุคใหม่” (science of new age) เสนอความรู้ของประสาทสัมผัสมนุษย์ต่อโลกรว่าไม่ใช่สิ่งถูกต้องสุดท้าย จะต้องมืองค์หรือระบบที่อยู่เบื้องหลังอันเป็นเหตุปัจจัยต่ออุบัติการณ์หรือวิวัฒนาการของชีวิตและสรรพสิ่งอย่างเชื่อมโยงถึงกันทั้งหมด มีอาจแยกออกจากกันได้ เป็นจิตวิญญาณร่วมแห่งสากลจักรวาล โดยไม่ยอมรับความมีจริงของอะตอม ไม่มีรูปธรรม และกำหนดไม่ได้ (non-atomism non-objectivism non-determinism) นักวิทยาศาสตร์ในกลุ่มนี้ได้แก่ ไฮน์เซนเบิร์ก กับทฤษฎีความไม่แน่นอน, นีลส์ โบร์ กับทฤษฎีเสริมกัน, ไฮน์สไตน์ กับทฤษฎีสัมพัทธภาพ, แมก แพลลิงค์ กับทฤษฎีควอนตัมเมคานิก, เดวิท โบห์ม กับทฤษฎีองค์รวมและการซ่อนเร้นตนเอง, รูเบิร์ต เชลเดรก กับทฤษฎีสนามพลังงานรูปพรรณสัณฐาน, อิลยา พริโกจิน กับทฤษฎีระบบการจัดการตนเองและสจวต คอฟแมน กับทฤษฎีการจัดการตัวเองทางชีววิทยาตามธรรมชาติ^{๑๔๗}

^{๑๔๗} ดูรายละเอียดใน ประสาน ต่างใจ, เอกภาพของชีวิตกับจักรวาล, (กรุงเทพ ฯ : สำนักพิมพ์กรีนพีซ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔-๑๗, ๓๔-๓๕, ๕๐-๕๑, ๑๐๖-๑๐๘.

เนื่องจาก ศาสตร์ทุกแขนงของเรา วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ มานุษยวิทยา และ สังคมศาสตร์ เป็นต้น ล้วนแต่อยู่บนพื้นฐานของโลกทัศน์แบบกลไกของฟิสิกส์ตามทฤษฎีนิวตัน (Newtonian Physics) ซึ่ง ฟริตจ็อฟ คาปร้า ให้ทัศนะว่า “เป็นกระบวนทัศน์แบบนิวตัน (Newtonian Paradigm) ที่มีข้อจำกัดเป็นอย่างมาก”^{๑๔๘} ถึงกระนั้น หลักการทางจักรวาลวิทยาที่ว่าเอกภพของเรา คือขอบเขตทางอวกาศอันกว้างใหญ่ที่อยู่ภายใต้กาลเวลาหนึ่ง รวมถึงข้อสันนิษฐานเรื่องการเริ่มต้น แห่งชีวิต ล้วนเป็นบทพิสูจน์ความสำเร็จที่เกินความคาดหวัง เป็นลัทธิธันต์ (dogma) ที่สมเหตุสมผล^{๑๔๙} นักวิทยาศาสตร์ในยุคสมัยปัจจุบันได้นำเอาทฤษฎีของวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือในการหาคำตอบ เรื่องปฐมฐาตของโลกละชีวิต สตีเฟน ฮอว์กิง และ โรเจอร์เพน โรส กล่าวว่า “เมื่อนำทฤษฎี สัมพัทธภาพทั่วไปของไอน์สไตน์มาอธิบายร่วมกับทฤษฎีควอนตัม ก็จะแสดงให้เห็นได้ว่าจักรวาล ต้องมีจุดเริ่มต้นและเป็นไปได้ที่จะมีจุดสิ้นสุด”^{๑๕๐} ดังที่ เคนเนท ดับบลิว ฟอร์ด (Kenneth W. Ford) คำนวนจากผลการทดลอง พบว่าช่วงชีวิตของจักรวาลจะสิ้นสุดลงเมื่อมีอายุ ๓ หมื่นล้านปีหรือ ๑๐ ยกกำลัง ๑๘ วินาที ซึ่งถือว่าเป็นกาลเวลาที่ยาวที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ของจักรวาล^{๑๕๑} ถึงกระนั้น ต้นกำเนิดของจักรวาลคืออะไร ก็ยังคงเป็นเรื่องที่นักวิทยาศาสตร์ในยุคสมัยปัจจุบันถกเถียงกันอยู่ และด้วยเหตุที่วิทยาศาสตร์เคมี รวมถึงวิทยาศาสตร์เชิงทฤษฎี ถูกหยั่งรากลึกกลงในการถกเถียงเชิงปรัชญา^{๑๕๒} ถึงต้นกำเนิดที่แท้จริงของจักรวาลดังที่ทฤษฎีบิกแบงพยายามประกาศตัวเอาไว้

ก. ทฤษฎีบิกแบงกับการกำเนิดจักรวาล

เมื่อพัฒนาการเรื่องจักรวาลวิทยาเดินทางมาถึงในศตวรรษที่ ๒๐ (twentieth-century cosmology) โดนาลด์ เอ็ม บอร์เชิร์ท กล่าวถึงทฤษฎีกำเนิดจักรวาลแบบบิกแบงไว้ว่า “เป็นที่ยอมรับ

^{๑๔๘} Fritjof Capra, *Uncommon Wisdom : conversations with remarkable people*, (New York : Simon & Schuster, 1988), p. 72., ฟริตจ็อฟ คาปร้า, *ภูมิปัญญาแห่งศตวรรษ : บทสนทนาข้ามพรมแดนความรู้ของผู้ทรงปัญญา*, แปลโดย วิภาดา กิตติโกวิท, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชนารักษ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๘๓-๘๔.

^{๑๔๙} John leslie, “Cosmology”, *A Companion to Metaphysics*, Second Edition, Eds. by Jaegwon Kim, Ernest Sosa, Gary S. Rosenkrantz, (Singapore : Utopia Press Pte Ltd., 2009) : 195.

^{๑๕๐} Stephen Hawking, *A Brief History of Time : From the Big Bang to Black Holes*, 22th ed., (New York : A bantam Book, 1990), p. 34.

^{๑๕๑} Kenneth W. Ford, “The Large and the Small”, *The World Treasury of Physics, Astronomy and Metaphysics*, Ed. by Timothy Ferris, (New York : Little Brown and Company Limited, 1991) : 24-25.

^{๑๕๒} “Chemistry, like all theoretical sciences, is deeply rooted in philosophical inquiry” - Edward Craig (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, (London : Routledge, 1998), p. 1395.

อย่างท่วมท้น (overwhelming verdict) ของกลุ่มนักวิทยาศาสตร์ ว่าไม่มีทฤษฎีใด ๆ ที่มีความเป็นไปได้เท่ากับทฤษฎีบิกแบง เพราะเป็นทฤษฎีที่มีรูปแบบที่สอดคล้องเชิงคณิตศาสตร์ที่พยากรณ์และยืนยันผลจากหลักฐานที่มีอยู่ได้สำเร็จ”^{๑๕๓} นักวิทยาศาสตร์กลุ่มที่มีความเชื่อตามทฤษฎีบิกแบง ได้แก่ อเล็กซานเดอร์ เฟรดแมน (Alexander Fredmann) อับเบ จอร์จ เฮนรี เลอไมเทร์ (Abbe George-Henri Lemaitre) จอร์จ แมค วิทที (George Mc Vittie) อาเธอร์ เอ็ดดิงตัน (Arthur Eddington) เอ็ดวิน ฮับเบิล (Edwin Hubble) ฮาโรลด์ เพอร์เรย์ โรเบิร์ตสัน (Harold Perey Robertson) จอร์จ กาโมว์ (George Gamow) โรเบิร์ต คับบลิท วิลสัน (Robert W. Wilson) และ สตีเฟน ไวน์เบิร์ก (Stephen Weinburg) นักวิทยาศาสตร์เหล่านี้เชื่อว่า จักรวาลมีกำเนิดมาจากการระเบิดครั้งใหญ่ที่เรียกว่า บิกแบง (Big Bang) และจักรวาลกำลังขยายตัวออกไปอยู่ตลอดเวลา จากทฤษฎีบิกแบงดังกล่าวนี้ คำถามคือ อะไรเป็นสิ่งที่ถือกำเนิดก่อนเป็นอันดับแรกหรือเป็นปฐมธาตุของสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่กำลังอยู่แล้ว ก่อนเกิด บิกแบง ? นักวิทยาศาสตร์กลุ่มนี้จะตอบว่า “มวลสารปฐมภูมิ” (primordial matter) ที่อัดตัวกันแน่นเข้าด้วยแรงโน้มถ่วง (gravity force) จนกระทั่งถึงจุดระเบิดแล้วจึงเกาะตัวกันแน่น ก่อกำเนิดเป็นดวงดาว อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ จนเกิดกาแล็กซี่ ดังที่ ชัยวัฒน์ คุปตะกุล กล่าวไว้ว่า

สรรพสิ่งในจักรวาลปัจจุบันนี้กำเนิดมาจากมวลสารปฐมภูมิ ซึ่งอาจเป็น พลังงานบริสุทธิ์ ไม่มีตัวตนแต่ทำงานได้ แล้วพลังงานบริสุทธิ์นี้เองที่ระเบิดเกิดเป็นจุดกำเนิดของจักรวาล แล้วต่อมาพลังงานอันเป็นองค์ประกอบหลักของพลังงาน ณ. จุดระเบิดเริ่มต้นก็เปลี่ยนสสาร และต่อๆมา จนกระทั่งเป็นส่วนที่เป็นสสารของจักรวาลคู่กับส่วนที่เป็นพลังงานของจักรวาล อยู่ในปัจจุบัน^{๑๕๔}

อาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎีบิกแบงเชื่อว่ามวลสารปฐมภูมิเป็นพลังงานชนิดหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับที่ มิชิโอะ คาคุ กล่าวว่า “จักรวาลดั้งเดิมไม่ใช่ไม่มีแรง หากแต่เป็นแรงธรรมชาติทั้ง ๔ ที่รวมตัวกันเป็นแรงเดียวที่อยู่ในจักรวาลนี้”^{๑๕๕}

^{๑๕๓} William Lane Craig, “Cosmological Argument For The Existence of God”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 2, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 555.

^{๑๕๔} ชัยวัฒน์ คุปตะกุล, **มนุษย์กับจักรวาล เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ ฯ : สารคดี, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓๑-๓๓๒.

^{๑๕๕} Michio Kaku, Jennifer Thomson, **Beyond Einstein : The Cosmic Quest for the Theory of the Universe**, (New York : Anchor Book, 1995), pp. 10-12, 190.

นักวิทยาศาสตร์ทั้ง ๓ ท่านได้แก่ ไมเคิล เทอร์เนอร์ (Michael Turner) ทิมothy เฟอริส (Timothy Ferris) และสตีเฟน ฮอว์กิง (Stephen Hawking) ยังอธิบายร่วมกันถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพของจักรวาลแบบดั้งเดิมไปสู่การกำเนิดจักรวาลใหม่ของทฤษฎีบิกแบง ว่า

เพราะจักรวาลดั้งเดิมนั้นอยู่ในสภาพที่มีพลังงานสูงมาก (high energies) และร้อนอย่างที่สุด การเคลื่อนไหวทำให้เกิดการระเบิดครั้งใหญ่ที่เรียกว่า บิกแบง (Big Bang) ขึ้น เป็นการเคลื่อนไหวที่ทำให้จักรวาลที่เฉยนิ่งแข็งทื่อและเรียบง่าย ไม่มีอะไรเลย สูญเสียความสมบูรณ์ไป เกิดเป็นจักรวาลลูก (infant universe) ที่ขยายตัว การเคลื่อนไหวดังกล่าวทำให้สมมาตรของกาล-อวกาศแตกออก เกิดเวลาขึ้น และมีความแตกต่างระหว่างลำดับ ก่อน-หลัง เกิดสถานที่ขึ้น เกิดแรงในธรรมชาติ เกิดอนุภาคระดับไดอะตอม แล้วพัฒนาไปเป็นดวงดาว ดาวเคราะห์รวมถึงสิ่งมีชีวิตตามลำดับ^{๑๕๖}

จากหลักฐานที่ประมวลมาทั้งหมดนี้ พอจะสรุปได้ว่า ทฤษฎีบิกแบง เป็นทฤษฎีที่อธิบายจุดเริ่มต้นแห่งการเกิดขึ้นของจักรวาลคือการระเบิดครั้งใหญ่ของพลังงานอันมหาศาล นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีที่อธิบายอนุภาคมูลฐานดังที่จะอภิปรายเป็นลำดับต่อไป

ข. ทฤษฎีเกี่ยวกับอนุภาคมูลฐาน

เมื่อนักวิทยาศาสตร์ตั้งทฤษฎีเรื่องกำเนิดจักรวาลในฐานะที่มีความสำคัญอันเป็นปรากฏการณ์แรกในอดีตเมื่อครั้งก่อกำเนิดจักรวาลขึ้นมา ในขณะเดียวกัน ทฤษฎีเรื่อง อนุภาคมูลฐาน ก็มีความสำคัญเช่นกันในฐานะของอนุภาคที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากอดีตเช่นกัน นอกจากนั้น นักวิทยาศาสตร์สามารถใช้หลักการนี้ไปอธิบายปรากฏการณ์และสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกและจักรวาล รวมถึง “ชีวิต” ได้อีกด้วย ในอดีต เซลล์ถูกพิจารณาว่าเป็นหน่วยที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐาน (basic building blocks) ของสิ่งมีชีวิตในช่วงระหว่างศตวรรษที่ ๑๙ จากนั้นจึงเปลี่ยนผ่านจากแนวคิดเรื่องเซลล์ไปสู่โมเลกุล (molecules) ในช่วงกลางของศตวรรษที่ ๒๐ ในยุคที่นักพันธุศาสตร์เริ่มค้นคว้าโครงสร้างโมเลกุลของยีน (gene)^{๑๕๗} ในปัจจุบัน

^{๑๕๖} Timothy Ferris, “Unified Theories of Physics”, **The World Treasury of Physics, Astronomy and Metaphysics**, Ed. by Timothy Ferris, (New York : Little Brown and Company Limited, 1991) : 116-127.

^{๑๕๗} “cells were regarded as the basic building blocks of living organisms during the nineteenth century, the attention shifted from cells to molecules toward the middle of the twentieth century, when geneticists began to explore the molecular structure of the gene” - Fritjof Capra, **The Web of Life : A New Scientific Understanding of Living Systems**, (Double Day : New York, 1997), p. 77.

นักวิทยาศาสตร์ต่างเห็นตรงกันแล้วว่า “องค์ประกอบพื้นฐานทางเคมีของชีวิต คืออะตอม โมเลกุล และกระบวนการเคมีต่าง ๆ หรือ เส้นทางการสันดาป”^{๑๕๘}

ทฤษฎีหนึ่งที่มีความสำคัญคือ ทฤษฎีควอนตัม ฟริตจ็อฟ คาปร้า กล่าวว่า

ตามทฤษฎีควอนตัม สสารมีสภาพที่ไม่หยุดนิ่ง ถ้าวาดภาพของสสารให้ประกอบด้วย ส่วนประกอบเล็ก ๆ ได้แก่ โมเลกุล อะตอมและอนุภาค ส่วนประกอบเหล่านี้อยู่ในสภาพของการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่อง ถ้าเรามองวัตถุอย่างระดับมหภาค เราจะเห็นวัตถุรอบตัวเรามี ลักษณะหยุดนิ่ง ไม่มีชีวิต แต่ถ้าเราลองขยายก้อนหิน หรือ โลหะสักก้อนดู เราจะเห็นส่วนย่อย ภายในของมันเต็มไปด้วยการเคลื่อนไหว . . . สสารทั้งหลายรอบตัวเราประกอบขึ้นจากอะตอม ที่โยงโยถึงกันและกันในหลายรูปแบบ^{๑๕๙}

วิชาฟิสิกส์สมัยใหม่ จึงไม่ได้มองสสารว่ามีลักษณะอยู่นิ่งไม่เคลื่อนไหว แต่มองว่ามัน อยู่ในสภาพของการเคลื่อนไหวและสั่นสะเทือนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจังหวะการเคลื่อนไหวถูกกำหนด โดยลักษณะของโมเลกุล อะตอมและนิวเคลียส เราเริ่มตระหนักว่าไม่มีโครงสร้างที่ตายตัวในธรรมชาติ มันมีความคงตัว (stability) แต่ความคงตัวนี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมดุลที่มีลักษณะ พลวัตและยังเราจะลึกเข้าไปในวัตถุ เราก็ยังต้องเข้าใจถึงธรรมชาติของลักษณะพลวัตนี้ เพื่อที่จะ เข้าใจแบบแผนของมัน^{๑๖๐} รวมถึงความเชื่อมโยงของควอนตัมเป็นการจัดการส่วนตัวระหว่างโฟตอนทั้ง ๒ อนุภาค (two photons) เมื่อโฟตอนหนึ่งถูกวัดค่า โฟตอนคู่แฝดจะได้รับผลกระทบตาม

^{๑๕๘} “The basic elements of the chemistry of life are its atoms, molecules and chemical processes, or “metabolic pathways.” - Fritjof Capra, **The Hidden Connections : Integrating the biological, cognitive and social dimensions of life into a science of sustainability**, (New York : Doubleday, 2002), p. 18., ฟริตจ็อฟ คาปร้า, โยงโยที่ซ่อนเร้น, แปลโดย วิศิษฐ์-ฉัฐพศ วังวิญญู และสว่าง พงศ์ศิริพัฒน์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพ ฯ : บริษัท แพลนพรีนที่ดิง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๔๕.

^{๑๕๙} Fritjof Capra, **The Turning Point : Science, society and the rising culture**, (New York : Bantam Book, 1988), p. 88., ฟริตจ็อฟ คาปร้า, จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ เล่ม ๑ : ทศนะแม่บทเพื่อการปฏิวัติวัฒนธรรมแบบใหม่, แปลโดย พระประชา ปสนนธมโม, พระไพศาล วิสาโล, สันติสุข โสภณศิริ, รสนา โตสิตระกูล, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพ ฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๓.

^{๑๖๐} Fritjof Capra, **The Turning Point : Science, society and the rising culture**, p. 88., ฟริตจ็อฟ คาปร้า, จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ เล่ม ๑ : ทศนะแม่บทเพื่อการปฏิวัติวัฒนธรรมแบบใหม่, หน้า ๑๑๔.

ไปด้วย^{๑๑๑} ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ลักษณะความเชื่อมโยงของควอนตัมนี้ เปรียบเทียบได้กับหลักความอนัตตาของพระพุทธศาสนา ในแง่ของความไม่ใช่ตัวตน (non-self) ไม่สามารถฝืนบังคับควบคุมได้ โฟตอนคู่แฝดที่ได้รับผลกระทบ เป็นเพียงปฏิกิริยาถูกโซ่ที่สะท้อนมาจากความไร้ตัวตนของโฟตอนที่ถูกวัดค่าเท่านั้น นอกจากนั้นยังอธิบายได้ด้วยหลักปฏิจลสมุปบาท หรือหลักปัจจัยสัมพันธ์ว่าเมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เป็นความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่พึ่งพิงอาศัยกัน ไม่มีสิ่งใดอยู่โดดเดี่ยวในกรณีนี้ “โฟตอน” ก็เช่นเดียวกัน ต่างต้องมี “สิ่ง” อื่น ๆ ที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลอยู่ อย่างไรก็ตาม วิทยาศาสตร์ไม่มีทางวัดค่ามันได้จนครบตลอดทุกปัจจัย ด้วยเหตุที่ปฏิจลสมุปบาทไม่แสดงต้นและปลายให้เราเห็น

นอกจากนี้ “หลักแห่งความไม่แน่นอน” (Uncertainty Principle) ที่ไฮเซนเบิร์ก ได้เสนอมาก็มีความใกล้เคียงหลักอนิจจังของพระพุทธศาสนา หลักนี้ประกอบด้วยชุดของความสัมพันธ์ทางคณิตศาสตร์ที่ขยายขอบเขตของความคิดแบบฟิสิกส์ดั้งเดิม ให้สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับอะตอมได้ ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นตัวแสดงให้เห็นถึงขีดจำกัดทางจินตนาการของมนุษย์ในโลกของอะตอม เมื่อใดก็ตามที่เราใช้ศัพท์ตามความหมายเดิม เช่น อนุภาค คลื่น ตำแหน่ง อัตราความเร็ว ในการอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับอะตอม เราจะพบว่ามันมีคู่ของความคิด หรือแง่มุมซึ่งมีลักษณะเกี่ยวพันระหว่างกัน และไม่สามารถให้คำจำกัดความพร้อม ๆ กัน ในลักษณะที่เที่ยงตรงแน่นอน ยิ่งเรานั่นที่ด้านใดด้านหนึ่งในคำอธิบายของเรา ความไม่แน่นอนของอีกด้านหนึ่งก็จะยิ่งทวีมากขึ้น และความสัมพันธ์ที่แน่นอนระหว่างปรากฏการณ์ทั้งสองด้านสามารถหาได้จากหลักแห่งความไม่แน่นอนดังกล่าว^{๑๑๒}

อย่างไรก็ตาม นักวิทยาศาสตร์ต่างเริ่มเล็งเห็นอะไรบางอย่างในธรรมชาติ ดังสมมุติฐานของบูตสเตรป ธรรมชาติไม่อาจถูกลดทอนลงเป็นสิ่งมูลฐาน (fundamental entities - entity คือสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่) เหมือนหน่วยย่อยพื้นฐานของสสาร แต่ต้องถูกเข้าใจในส่วนทั้งหมดผ่านความเป็นเอกภาพในตัวเอง สรรพสิ่งดำรงอยู่ได้โดยอาศัยความสัมพันธ์ที่สอดคล้องไปด้วยกันได้ และฟิสิกส์ทั้งหมดต้องเป็นไปตามข้อเรียกร้องเพียงหนึ่งเดียวที่ว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ของมัน

^{๑๑๑} “The quantum connection, however, is a private arrangement between our two photons. When one is measured its twin is affected” - Tim Maudlin, **Quantum Non-Locality & Relativity**, Third Edition, (Singapore : Wiley-Blackwell, 2011), p. 22.

^{๑๑๒} Fritjof Capra, **The Turning Point : Science, society and the rising culture**, p. 79., ปริตจ็อฟ คาปรา, จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ เล่ม ๑ : ทศนะแม่บทเพื่อการปฏิวัติวัฒนธรรมแบบใหม่, หน้า ๘๘.

ต้องสอดคล้องกันและกันและสอดคล้องกับตัวมันเองด้วย^{๑๖๓} ทฤษฎีเหล่านี้ มีความน่าเชื่อถือเพียงใด และจะมีความเป็นไปได้มากเพียงใด เป็นประเด็นที่ต้องวิเคราะห์เป็นลำดับต่อไป

๓.๓.๒. ความเป็นไปได้ของทฤษฎีเหล่านั้น

นักวิทยาศาสตร์จำนวนไม่น้อยที่เห็นด้วยกับทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ดังกล่าวมาแล้ว ถึงกระนั้นก็มีนักวิทยาศาสตร์บางกลุ่มเช่นกันที่มีความเห็นที่ขัดแย้งทฤษฎีดังกล่าว โดยเฉพาะทฤษฎีสำคัญที่อธิบายการกำเนิดจักรวาลแบบ “บิกแบง” ดังที่เสนอต่อไปนี้

ก. ความเป็นไปได้ของทฤษฎีบิกแบงกับการกำเนิดจักรวาล

ทิม มาวด์ลิน (Tim Maudlin) กล่าวว่า “บิกแบงเป็นเพียงทฤษฎีที่อธิบายปรากฏการณ์ขั้นตอนแรกที่สุดในบริเวณใกล้เคียงของจักรวาลนี้เท่านั้น แต่มิได้อธิบายต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง”^{๑๖๔} เบด รันเดิล (Bede Rundle) มีความเห็นที่ตรงกันว่า “เราไม่สามารถอธิบายกำเนิดที่แท้จริงของเอกภพได้ ทำได้เพียงการอธิบายเหตุการณ์สำคัญ ๆ ตามลำดับภายในขอบเขตเท่านั้น”^{๑๖๕} เขากล่าวต่อไปว่า “เราไม่สามารถกล่าวได้ว่าเอกภพเป็นผลลัพธ์จากบิกแบง เนื่องจากว่าเราจะต้องทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้าที่จักรวาลดำรงอยู่ ซึ่งมีอาจทำได้”^{๑๖๖} ซึ่งทำให้เข้าไปไปได้ว่า เอกภพอาจเกิดจากสาเหตุอื่นที่มีใช้บิกแบง ทำให้ สตีเฟน ฮอว์กิง เองก็อาจสรุปได้ว่าแท้จริงแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นก่อนหน้าปรากฏการณ์บิกแบง [ปฐมธาตุ] คืออะไร เขาเห็นว่าไม่มีความหมายที่จะคิดไปถึงเรื่องการสร้างหรือการมีอยู่ก่อนบิกแบง เพราะเป็นสภาวะที่ไม่มีเวลา ไม่อาจกำหนดได้ กฎวิทยาศาสตร์ใด ๆ ก็อาจกำหนดใช้ได้ จะไม่มีการเริ่มต้นและสิ้นสุด ดังนั้น การเริ่มต้นจักรวาลจึงควรเริ่มเมื่อเกิดเวลาที่นับเหตุการณ์ได้^{๑๖๗}

^{๑๖๓} Fritjof Capra, **Uncommon Wisdom : conversations with remarkable people**, p. 51., ฟรีดจ์ออฟ คาปร่า, ภูมิปัญญาแห่งศตวรรษ : บทสนทนาข้ามพรมแดนความรู้ของผู้ทรงปัญญา, หน้า ๕๘.

^{๑๖๔} Tim Maudlin, **Philosophy of Physics Space and Time**, (New Jersey : Princeton University Press, 2012), p. 146.

^{๑๖๕} “Certainly, it cannot explain anything about the origins of the universe, but it concerns only an order of events within.” - Bede Rundle, **Time, Space, and Metaphysics**, (New York : Oxford University Press Inc., 2009), p. 183.

^{๑๖๖} “It cannot be said that the universe resulted from a big bang, say, since that would have required a happening antecedent to the universe’s existence. . .” - Bede Rundle, **Time, Space, and Metaphysics**, (New York : Oxford University Press Inc., 2009), p. 183.

^{๑๖๗} Stephen Hawking, **A Brief History of Time : From the Big Bang to Black Holes**, p. 9.

นอกจากนี้ เอกภพที่นักวิทยาศาสตร์วัดค่าได้ เป็นเอกภพที่เป็นรูปธรรม (concrete Universe)^{๑๖๘} หรือเอกภพทางกายภาพ (physical universe)^{๑๖๙} เท่านั้น ทว่าเอกภพทางจิตภาพยังไม่สามารถคำนวณวัดได้ ดังที่ เดวิด ฮอดจสัน (David Hodgson) กล่าวว่า

พัฒนาการทางด้านวิทยาศาสตร์เปิดโอกาสให้เราได้เข้าใจถึงต้นกำเนิดของจักรวาลนับตั้งแต่เกิดปรากฏการณ์บิกแบงเมื่อประมาณ ๑๓ พันล้านปีที่ผ่านมา (thirteen billion years ago) ก่อนเกิดวิวัฒนาการแห่งชีวิตในเรื่องราวและพลังงานรวมถึงกฎแห่งธรรมชาติ แต่ถึงกระนั้น วิทยาศาสตร์ก็ยังมีอาจคำนวณหาพิชาน (consciousness) กระทั่งคุณค่าหรือเจตจำนงเสรี (free will) ของจิตใจมนุษย์ได้^{๑๗๐}

ความเป็นไปได้ของทฤษฎีบิกแบงเรื่องการกำเนิดจักรวาลจึงดูเหมือนว่าจะเป็นเพียงแค่สมมติฐานที่ตั้งไว้โดยปราศจากการพิสูจน์ที่เพียงพอ และเป็นไปไม่ได้ที่จะได้รับการพิสูจน์ด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎีบิกแบง เป็นทฤษฎีที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการที่พิสูจน์ไม่ได้

ข. ความเป็นไปได้ของทฤษฎีเกี่ยวกับอนุภาคมูลฐาน

วิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถสรุปว่า “อนุภาคมูลฐานคือสิ่งใด” ดังที่ ฟรีดจอฟ คาปร้า กล่าวว่า

“ข้อเท็จจริงที่ว่าอนุภาคมีปฏิกิริยาต่อกันโดยผ่านแรง ซึ่งก็คือการแลกเปลี่ยนอนุภาคชนิดอื่น นับเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ไม่อาจย่อยสลายอาณาจักรของอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอมออกเป็น ส่วนประกอบต่าง ๆ เมื่อมองจากระดับใหญ่ลงไปสู่ระดับเล็กจนถึงนิวเคลียส แรงซึ่งยึดเหนี่ยวสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกันเป็นแรงอย่างอ่อนและเราอาจจะถือได้ว่าสิ่งต่าง ๆ ประกอบด้วยหน่วยย่อย ๆ ลงไป เราอาจกล่าวว่าผลึกเกลือผลึกหนึ่งประกอบด้วยโมเลกุลของเกลือ โมเลกุลของเกลือประกอบด้วยอะตอมสองชนิด อะตอมดังกล่าวประกอบด้วยนิวเคลียสและอิเล็กตรอน นิวเคลียสก็ประกอบไปด้วยโปรตรอนและนิวตรอน อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงระดับอนุภาคแล้ว เราไม่อาจมองสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะนั้นได้”^{๑๗๑}

^{๑๖๘} Michael J. Almeida, **The Metaphysics of Perfect Beings**, (New York : Routledge, 2008), pp. 11, 135, 137-140, 164.

^{๑๖๙} Bob Hale, Aviv Hoffmann (eds.), **Modality Metaphysics, Logic, and Epistemology**, (New York : Oxford University Press, 2010), pp. 118, 185.

^{๑๗๐} David Hodgson, **Rationality + Consciousness = Free Will**, (New York : Oxford University Press, Inc., 2012), pp. 230-231.

^{๑๗๑} Fritjof Capra, **The Tao of Physics : An exploration of the parallels between modern physics and Eastern mysticism**, Third edition, (London : Flamingo, 1982), pp. 92-93., ฟรีดจอฟ คาปร้า, **เต๋า**

เป็นไปได้หรือไม่ว่าจะไม่มีโลกทางกายภาพที่นักวิทยาศาสตร์เฝ้าหาคำตอบ ประเด็นนี้ เบร์ทรันด์ อาร์เทอร์ วิลเลียม รัสเซลล์ (Bertrand Arthur William Russell)^{๑๗๒} ให้ทัศนะว่า

ประเด็นสำคัญที่นักปรัชญาควรใส่ใจเป็นพิเศษในทฤษฎีใหม่นี้ก็คือ การสูญหายของความคิดที่ว่าสสารเป็นสิ่งของ... เหตุการณ์ทุกอย่างที่ปรากฏในโลกทางกายภาพ ไม่ว่าจะเป็น โต๊ะ เก้าอี้ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และแม้กระทั่งขนมปังที่เรารับประทานอยู่ทุกวันนี้ ได้กลายมาเป็นนามธรรมอันเลื่อนกลางเสียแล้ว^{๑๗๓}

คำกล่าวของเบร์ทรันด์ รัสเซลล์ นี้ทำให้นักวิทยาศาสตร์เริ่มตระหนักดีว่า แท้จริงแล้วเรามิอาจพบ “หน่วยพื้นฐาน” ที่เสาะหาได้เป็นได้ ฟรีดจอฟ คาปร้า กล่าวว่

ทฤษฎีควอนตัมจึงได้เปิดเผยความเป็นหนึ่งเดียวของจักรวาล มันได้แสดงให้เห็นว่าเราไม่อาจย่อยโลกออกเป็นหน่วยเล็กที่สุดซึ่งอยู่แยกจากกัน เมื่อเราเจาะลึกลงไป ในสสารวัตถุธรรมชาติมิได้แสดงให้เห็นว่ามันมี “หน่วยพื้นฐาน” แต่กลับปรากฏแก่เราว่า เป็นข่ายโยงใยอันสลับซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของทั้งหมด^{๑๗๔}

จากข้อความดังกล่าวนี้ แสดงถึงความลำบากในการค้นหาคำตอบเรื่องหน่วยพื้นฐานของโลกและชีวิต นอกเหนือจากนั้น การศึกษาเกี่ยวกับโลกของอะตอมได้ทำให้นักฟิสิกส์เข้าใจในความจริงที่ว่า ภาษาสามัญของเราไม่เพียงแต่จะไม่ชัดเจน แต่ยังไม่เพียงพอที่จะใช้อธิบายความจริงในเรื่องของอะตอมและอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอม ทฤษฎีควอนตัมและทฤษฎีสัมพัทธภาพซึ่งเป็นพื้นฐานของวิชาฟิสิกส์สมัยใหม่ ได้ให้ความกระจ่างแจ้งที่ว่า ความจริงในเรื่องดังกล่าวไปพ้นขอบเขตของตรรกศาสตร์สมัยเก่าและเราไม่อาจอธิบายมันด้วยภาษาสามัญ^{๑๗๕} ดังที่ไฮเซนเบิร์กเขียนไว้ว่า

ปัญหาที่ยากที่สุด... เกี่ยวกับการใช้ภาษา ปรากฏขึ้นในทฤษฎีควอนตัมแรกที่สุด เราไม่มีแนวทางอย่างง่าย ๆ ที่จะเชื่อมโยงสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์กับแนวคิดในภาษาสามัญ และ

แห่งฟิสิกส์, แปลโดย วเนช, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพ ฯ : บริษัทสามัคคีสาร (ดอกหญ้า) จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๖), หน้า ๕๐.

^{๑๗๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพ ฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๐.

^{๑๗๓} Bertrand Russell, *An Outline of Philosophy*, (New York : Unwin, 1983), p. 84.

^{๑๗๔} Fritjof Capra, *The Tao of Physics : An exploration of the parallels between modern physics and Eastern mysticism*, p. 78., ฟรีดจอฟ คาปร้า, เต๋าแห่งฟิสิกส์, หน้า ๗๗.

^{๑๗๕} Fritjof Capra, *The Tao of Physics : An exploration of the parallels between modern physics and Eastern mysticism*, p. 53., ฟรีดจอฟ คาปร้า, เต๋าแห่งฟิสิกส์, หน้า ๕๑.

เพียงประการเดียวที่เราได้ตระหนักตั้งแต่จุดเริ่มต้นก็คือความจริงที่ว่า แนวคิดสามัญของเราไม่อาจใช้ได้กับโครงสร้างของอะตอม^{๑๖๖}

จากประเด็นเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับอะตอมนี้ ทำให้พอสรุปปัญหาได้ ๔ ประการด้วยกันคือ (๑) ข้อจำกัดเรื่องการย่อสลายของอนุภาค (๒) นักวิทยาศาสตร์เริ่มมองสิ่งทั้งหลายในเชิงนามธรรม (๓) จักรวาลเป็นข่ายโยงใยเชิงความสัมพันธ์ และ (๔) ปัญหาเรื่องภาษาในการสื่อสาร เหตุปัจจัยเหล่านี้ทำให้ทฤษฎีเกี่ยวกับอนุภาคมูลฐานมีความเป็นไปได้ที่จำกัด แต่จะอย่างไรก็ตาม นักวิทยาศาสตร์ก็ยังคงใช้ความคิดในการวิเคราะห์หาบทสรุปซึ่งแสดงออกมายังข้อเสนอทางวิทยาศาสตร์เรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตต่อไป

๓.๓.๓ ข้อเสนอทางวิทยาศาสตร์เรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต

ด้วยเหตุที่ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ “กำเนิดขึ้นจากความสงสัยของนักวิทยาศาสตร์เองว่าอะไรอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ในธรรมชาติที่ตนสังเกตเห็น”^{๑๖๗} นอกจากนั้นทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ยังเกี่ยวข้องกับปรัชญาอย่างแยกไม่ออก ดังที่ ราชกฤษณ์ นักปรัชญาชาวอินเดีย กล่าวว่า “ปรัชญามีได้เป็นเพียงศาสตร์ของสิ่งที่ยอยู่นอกเหนือประสบการณ์หรือปรากฏการณ์ใด ๆ ทว่าได้กลายมาเป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับโลกและการพยากรณ์โลก”^{๑๖๘} ดังนั้น นักวิทยาศาสตร์ในยุคสมัยปัจจุบันจึงพยายามหาคำตอบในเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตผ่านจักรวาลวิทยาและทฤษฎีกำเนิดโลก และในที่สุดก็ได้ตั้งสมมติฐานเอาไว้มากมายหลายประการดังนี้

^{๑๖๖} “The most difficult problem ... concerning the use of the language arises in quantum theory. Here we have at first no simple guide for correlating the mathematical symbols with concepts of ordinary language; and the only thing we know from the start is the fact that our common concepts cannot be applied to the structure of the atoms.” - W. Heisenberg, **Physics and Philosophy**, (London : Allen & Unwin, 1963), p. 177., อ้างใน Fritjof Capra, **The Tao of Physics : An exploration of the parallels between modern physics and Eastern mysticism**, pp. 53-54., ฟรีดจอฟ คาปร่า, **เต๋าแห่งฟิสิกส์**, หน้า ๕๑.

^{๑๖๗} สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์**, (กรุงเทพฯ ฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๘.

^{๑๖๘} Sarvepalli Radhakrishnan, **The Brahma Sutra : The Philosophy of Spiritual Life**, Translated with an Introduction and Notes, (London : Ruskin House, 1960), pp. 8-9.

ก. ปฐมธาตุคือพลังงาน

รูเพิร์ต เชลเดรค (Rupert Sheldrake) ผู้เสนอทฤษฎีสนามพลังงานรูปพรรณสัณฐาน (Morphogenetic Field) กล่าวว่า สิ่งที่กำหนดออกแบบรูปร่าง พฤติกรรมของทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต อยู่ในรูปแบบของสนามพลังงานรูปพรรณสัณฐานที่ติดต่อเชื่อมโยงกันได้ และอยู่ในความว่างเปล่าของจักรวาล สนามพลังงานนี้เป็นผลสรุปของการจัดการองค์กรตัวเองของคลื่นอนุภาคที่ทำหน้าที่บันทึกข้อมูลของรูปแบบของสรรพสิ่งที่ประกอบขึ้นเป็นจักรวาล เป็นทั้งในส่วนของเนื้อในจักรวาล และทั้งถูกกำหนดและจัดการตามแผนแม่แบบของสนามพลังงานมาตั้งแต่เริ่มมีการเกิดจักรวาล^{๑๗๕} เช่นเดียวกับทฤษฎีบิกแบงที่กล่าวว่า “ปฐมธาตุคือ มวลสารปฐมภูมิ (primordial matter) ซึ่งอาจเป็น พลังงานบริสุทธิ์”^{๑๗๖} ดังที่นักวิทยาศาสตร์ในคริสต์ทศวรรษที่ ๑๕ และ ๒๐ เริ่มเสนอความคิดที่ว่า “ปริมาณไม่ใช่วัตถุชิ้นเล็กที่สุด แต่ปริมาณเป็นพลังงานหรือประจุไฟฟ้า”^{๑๗๗}

ข. ปฐมธาตุคืออวกาศบริสุทธิ์

ทิโมธี เฟอริส (Timothy Ferris) แสดงทัศนะเรื่องจักรวาลไว้ว่า “แต่เดิมมีจักรวาลอยู่แล้ว และเป็นจักรวาลที่อยู่ในสภาวะสมมาตรอย่างสมบูรณ์ (absolute symmetry) ซึ่งในสภาวะนั้นไม่มีสถานที่ (no place) ไม่มีเวลา (no time) ไม่มีอนุภาคที่หลากหลาย (without varieties of particles) ไม่มีแรง (no forces) และเป็นจักรวาลที่เป็นอวกาศบริสุทธิ์ (pure space)”^{๑๗๘}

ค. ปฐมธาตุคือกลีพ (chaos)

ในปัจจุบัน ทฤษฎีหนึ่งที่เป็นที่นิยมได้แก่ “ทฤษฎีฟองแห่งกาล-อวกาศ” ซึ่งอธิบายว่าเอกภพของเราถือกำเนิดจากกลีพ (chaos) ของฟองแห่งเวลาและอวกาศ แล้วฟองตัวออกอย่างรวดเร็วก่อนที่จะพังรากลงสู่การขยายตัวอย่างต่อเนื่อง หรือมีความเป็นไปได้ที่จะขยายตัวอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ถึงกระนั้นก็ตาม เอกภพของเราเป็นเพียงแค่หนึ่งในฟองที่นับไม่ถ้วนภายในซึ่งมี

^{๑๗๕} ประสาน ต่างใจ, เอกภพของชีวิตกับจักรวาล, หน้า ๕๔-๖๐.

^{๑๗๖} ดูรายละเอียดใน ชัยวัฒน์ คุปตะกุล, มนุษย์กับจักรวาล เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ ๑ : สารคดี, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓๑-๓๓๒.

^{๑๗๗} จี.ที.ดับบลิว แพททริก (G.T.W. Patrick), ปรัชญาเบื้องต้น Introduction to Philosophy, แปลโดย กิรติ บุญเจือ, (กรุงเทพฯ ๑ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑๕๕.

^{๑๗๘} Timothy Ferris, “Unified Theories of Physics”, The World Treasury of Physics, Astronomy and Metaphysics : 116-127.

จุดสิ้นสุด^{๑๘๓} แนวคิดดังกล่าวพบว่าตรงกับแนวคิดของเฮชีออค ปรัชญาเมธีชาวกรีกยุคต้น (หลายศตวรรษที่ ๘ ต้นศตวรรษที่ ๗ ก่อน ค.ศ.) ที่เชื่อว่า กลีพ เป็นปฐมธาตุเช่นเดียวกัน

นอกเหนือจากข้อเสนอดังกล่าว ๓ ประการคือ ปฐมธาตุคือพลังงาน อวกาศบริสุทธิ์ และกลีพ (chaos) แล้ว ยังมีข้อเสนอที่น่าสนใจไม่แพ้กัน ได้แก่ข้อเสนอที่ว่าปฐมธาตุคือ “ความไม่มีอะไรเลย” ที่อธิบายว่า ก่อนการกำเนิดขึ้นของจักรวาล เป็นสภาวะความเรียบง่ายและมีความเป็นระเบียบอย่างที่สุด ตามกฎเทอร์โมไดนามิกส์ ถึงกระนั้น จากการใช้คณิตศาสตร์คำนวณของสตีเฟน ฮอว์กิงแล้ว พบว่า “จักรวาลอาจปรากฏขึ้นจากความไม่มีอะไรเลย”^{๑๘๔} ซึ่งใกล้เคียงกับแนวคิดที่ศาสตราจารย์ ดร. สำเริง บุญเรืองรัตน์ เสนอว่า กำเนิดของสรรพสิ่ง คือ “ความว่างเปล่า”^{๑๘๕} อีกทั้งข้อเสนอเรื่องปฐมธาตุคือที่ว่างและเวลา (space and time) ของ ดร. พรชัย พชรินทร์ตะนกุล ว่า “จักรวาลกายวัตถุกำเนิดขึ้นมาได้เพราะการระบายออกของจิต โดยเริ่มต้นด้วยการเกิดที่ว่างและเวลาก่อน ต่อมาจึงเกิดพลังงานอนุภาคของสสาร จนในที่สุดเกิดอะตอม ดาว กาแล็กซี วัตถุธาตุต่าง ๆ จนกระทั่งเกิดสารอินทรีย์ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งมีชีวิตและมนุษย์ในที่สุด”^{๑๘๖}

จากการศึกษา แนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตในยุคสมัยปัจจุบัน พบว่า ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้ในการค้นหาคำตอบเรื่องของการกำเนิดจักรวาล และเรื่องอนุภาคมูลฐาน ล้วนแล้วแต่มีความเป็นไปได้ของทฤษฎีตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการที่พิสูจน์ไม่ได้ รวมถึงมีข้อจำกัดบางประการอยู่ ถึงกระนั้น นักวิทยาศาสตร์ต่างก็ยื่นข้อเสนอทางวิทยาศาสตร์เรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตไว้อย่างหลากหลายมี ปฐมธาตุคือพลังงาน อวกาศบริสุทธิ์ และ กลีพ (chaos) เป็นต้น

^{๑๘๓} “Nowadays a popular theory is that our universe was born from the chaos of a “space-time foam”, then quickly inflated enormously before settling down to more leisurely expansion. Another possibility is that chaotic cosmic inflation continues eternally: our universe is just one of countless bubbles inside which it has ended.” - John leslie, “Cosmos”, **A Companion to Metaphysics**, Second Edition, Eds. by Jaegwon Kim, Ernest Sosa, Gary S. Rosenkrantz (Singapore : Utopia Press Pte Ltd., 2009) : 199.

^{๑๘๔} Alan Lightman, “The Origin of the Universe”, **The World Treasury of Physics, Astronomy and MetaPhysics**, Ed. by Timothy Ferris, (New York : Little Brown and Company Limited, 1991), : 421.

^{๑๘๕} ดูรายละเอียดใน ศ. ดร. สำเริง บุญเรืองรัตน์, **ปรัชญานิพนธ์**, (กรุงเทพ ฯ : บริษัท คอมแพคท์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

^{๑๘๖} พรชัย พชรินทร์ตะนกุล, “จักรวาล : ความเป็นหนึ่งของสรรพสิ่ง”, เอกสารประกอบโครงการวิจัยโดยความร่วมมือระหว่างสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมูลนิธิสคส-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๑, (อัสสัมชัญ), หน้า ๑-๓.

จากการศึกษาบทที่ ๓ คือ “เหตุผลที่พุทธศาสนาปฏิเสธแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต” ในเรื่อง “**ปฐมธาตุของโลกและชีวิตของปรัชญาอินเดียในสมัยพุทธกาล**” พบว่า ปรัชญาอินเดียแบ่งออกเป็น ๒ สายได้แก่ (๑) อาสติกะ (orthodox) ซึ่งเป็นสายที่นิยมแบบเดิมโดยมีรากฐานความคิดมาจากคัมภีร์พระเวทย์ และ (๒) นาสติกะ (heterodox) เป็นสายที่นิยมแบบใหม่โดยไม่ยึดกับคัมภีร์พระเวทย์ สายอาสติกะ ประกอบไปด้วยระบบปรัชญา ๖ สำนัก คือ นยยะ ไวเศยิกะ สางขยะ โยกะ มีมางสา และเวทานตะ สายนาสติกะ มี ปรัชญา ๓ สำนัก คือ จารวาก พุทธ และเซน แบ่งปรัชญาเหล่านี้ออกเป็น ๓ กลุ่มได้แก่ กลุ่มสสารนิยม กลุ่มจิตนิยม และกลุ่มทวินิยม

ปรัชญากลุ่มสสารนิยม เชื่อว่า ความจริงสุดท้ายในธรรมชาติคือสสาร มีปรัชญานยยะและไวเศยิกะจัดเข้าในกลุ่มนี้โดยเชื่อว่า “ปฐมธาตุของโลกและชีวิตคืออะตอมจำนวนมาก” ปรัชญากลุ่มจิตนิยม เชื่อว่า ความจริงสุดท้ายในธรรมชาติคือจิต มีปรัชญามีมางสา และเวทานตะ สองสำนัก พันธมิตรเข้าร่วมโดยพวกเขามีความเชื่อว่า “ปฐมธาตุของโลกและชีวิตคือพรหมัน” ในขณะที่ ปรัชญากลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มทวินิยม เชื่อว่า ความจริงสุดท้ายในธรรมชาติเป็นทั้งสสารและจิต มีปรัชญา ๓ สำนักด้วยกันคือ สางขยะ โยกะ และเซน โดยสางขยะและโยกะมีความเชื่อว่า ปฐมธาตุของโลกและชีวิต มี ๒ ฝ่ายคือ ปฐมธาตุฝ่ายนามเรียกว่า “ปุรุชะ” และปฐมธาตุฝ่ายรูป เรียกว่า “ประกฤติ” ส่วนปรัชญาเซน เชื่อว่าปฐมธาตุของโลกและชีวิต เป็นทวิลักษณ์ คือ “ชีวะ และอชีวะ”

“ทัศนะของพุทธศาสนาต่อแนวคิดเรื่องปฐมธาตุ” พบว่า ปรัชญาพระพุทธศาสนา (Buddhist philosophy) ถือกำเนิดขึ้นโดยพระพุทธเจ้าในช่วงระยะเวลาประมาณ ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล (500 B.C.) ท่ามกลางอิทธิพลทางความคิดและความเชื่อของระบบปรัชญาแบบพราหมณ์ อันมี พระเวทย์เป็นฐาน (Vedic Brahmanism) ซึ่งมีอิทธิพลครอบคลุมอยู่ตลอดทั่วทวีปอินเดีย ทำให้คำสอนของพระพุทธศาสนามีส่วนที่เหมือนและส่วนที่มีความแตกต่างกับของปรัชญาพระเวทย์และพราหมณ์

พุทธศาสนากล่าวถึงทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดโลกภายในช่วงระยะเวลาหนึ่งในอัครคัมภีร์สุตตร ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีว่าด้วยความเสื่อมและเจริญของโลกใน กัปปสูตร ที่อธิบายวิวัฒนาการความแปรเปลี่ยนจากช่วงเสื่อมไปสู่ช่วงเจริญหมุนวนอยู่ไม่สิ้นสุด ทำให้ทราบว่าพระพุทธศาสนาไม่ยอมรับทฤษฎีความเชื่อเดิมที่ผิด ๆ ของพราหมณ์ตามคติอินเดียโบราณที่ว่า “พระอิศวรและพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก” นอกจากนั้น พุทธศาสนายังอธิบายทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของชีวิตไว้ด้วย โดยอธิบายวิวัฒนาการชีวิตแรกเริ่มตั้งแต่กลละ อัมพุทะ จนเติบโตเป็นร่างกายมนุษย์ในที่สุด

เหตุผลที่ทำให้พุทธศาสนาปฏิเสธแนวคิดเรื่องปฐมธาตุ มีอยู่ ๔ ประการด้วยกันคือ (๑) พุทธศาสนาไม่ใช่เทวนิยม ดังนั้นจึงมีพื้นฐานความคิดที่อิงตามธรรมชาติอย่างแท้จริง ไม่มี

พระผู้สร้างใด ๆ (๒) ปฐมธาตุขัดแย้งกับหลักปฏิจสมุปบาท ปฐมธาตุคือธาตุลำดับที่ ๑ ที่ต้องเกิดขึ้นอย่างใดเดี๋ยวก่อนธาตุอื่น ๆ ดังนั้นจึงขัดกลับหลักปฏิจสมุปบาทที่อธิบายว่าสรรพสิ่งล้วนอิงอาศัย และเป็นเหตุเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน (๓) ปฐมธาตุขัดแย้งกับหลักสามัญญลักษณะ เพราะมีลักษณะที่เที่ยงแท้ไม่แปรเปลี่ยน ตั้งอยู่ใดเดี๋ยว เป็นตัวตน และ (๔) ธาตุ มีอาจแบ่งแยกได้ ดังคำอธิบายในเชิงอภิธรรม มีอวินิพโกครูป และรูปกลาปเป็นต้น ทำให้สามารถสรุปได้ว่า “พุทธศาสนาปฏิเสธการมีอยู่ของ ปฐมธาตุ” ไม่ว่าระดับชีวิต โลก และเอกภพ ก็ตามที่

“แนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตในยุคสมัยปัจจุบัน” พบว่า ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้ในการค้นหาคำตอบเรื่องของกำเนิดจักรวาล และเรื่องอนุภาคมูลฐาน ล้วนแล้วแต่มีความเป็นไปได้ของทฤษฎีตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการที่พิสูจน์ไม่ได้ รวมถึงมีข้อจำกัดบางประการอยู่ ถึงกระนั้น นักวิทยาศาสตร์ต่างก็ยื่นข้อเสนอทางวิทยาศาสตร์เรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตไว้อย่างหลากหลายมี ปฐมธาตุคือพลังงาน อวกาศบริสุทธิ์ และ กลิภพ (chaos) เป็นต้น

ผู้วิจัยขอสรุป “พัฒนาการแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต : เหตุผลที่พุทธศาสนาปฏิเสธ” ทั้งหมดโดยเริ่มต้นตั้งแต่แนวคิดของ ปรัชญาพระเวท ปรัชญาอุปนิษัท ปรัชญากรีก ปรัชญาอินเดียทั้ง ๖ สำนักในสมัยพุทธกาล ปรัชญาเซน พระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงแนวคิดในยุคสมัยปัจจุบัน ดังตาราง สรุปแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตทั้งหมด ดังต่อไปนี้

ตาราง ๓. ๑ สรุปแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตทั้งหมด

		ปรัชญา	คริสต์ศักราช	พุทธศักราช	ปฐมธาตุ	สำนักนิยม
ปรัชญาอินเดีย	๑	พระเวท	4,000-1,200 BCE	๓,๔๕๗-๖๕๗ ปี ก่อนพุทธศักราช	ฝ้ายนาม (ปฐะ) → พรหมัน ฝ้ายรูป (ประกฤติ) → พรหมัน	จิตนิยมเอกเทวภาพ
	๒	อุปนิษัท	700-500 BCE	๑๕๗ ปีก่อน พ.ศ. ถึง พ.ศ. ๔๓	”	จิตนิยมเอกภาพ พหุภาพ และทวิภาพ
ปรัชญากรีก	๓	โฮเมอร์	8 th century BCE	๒๕๗ ปีก่อนพ.ศ.	เทพเจ้าโอเคียนอส	จิตนิยมพหุเทวภาพ
	๔	เฮซีออด	end of 8 th - early 7 th century BCE	๒๕๗-๑๕๗ ปี ก่อนพุทธศักราช	กลีภพ (Chaos)	จิตนิยมพหุเทวภาพ
	๕	ธาลีส แห่งไมเลตุส	end of 6 th century BCE	๕๗ ปีก่อนพุทธศักราช.	น้ำ (water)	จิตสสารนิยม
	๖	อแนกซิมานเดอร์ แห่งไมเลตุส	610 - after 546 BCE	๖๗ ถึง ๓ ปีก่อนพุทธศักราช	อนันต์ (infinite)	เอกนิยม
	๗	อแนกซิเมเนส แห่งไมเลตุส	6 th century BCE	๕๗ ปี ก่อนพุทธศักราช.	อากาศ (air)	เอกนิยม
	๘	พิธาโกรัส แห่งซามอส	570 BCE	๒๗ ปี ก่อนพุทธศักราช.	หน่วย (unit)	เอกนิยม
	๙	เฮราคลิตุส แห่งเอเฟซุส	end of 6 th century BCE	๕๗ ปี ก่อนพุทธศักราช.	ไฟ (fire)	เอกนิยม
	๑๐	เซโนฟานีส แห่งโคลโฟน	570 - 475 BCE	๒๗ ปีก่อน พ.ศ. ถึง พุทธศักราช ๖๘.	พระผู้เป็นเจ้าสูงสุด (Supreme god)	เอกเทวนิยม
	๑๑	ปาร์เมนิเดส แห่งอีเลีย	515 BCE	พุทธศักราช ๒๘.	สัต (being)	เอกนิยม
	๑๒	ซีโน แห่งอีเลีย	490 BCE	พุทธศักราช ๕๓.	สนับสนุนปาร์เมนิเดส	เอกนิยม
	๑๓	เอมเพโดเคลส แห่งอักรากัส	early 5 th century BCE	ประมาณพุทธศักราช ๔๓.	ธาตุทั้ง ๔ (four-element)	พหุนิยม
	๑๔	อแนกซากอรัส แห่งคลาโซเมเน	500 - 428 BCE	พุทธศักราช ๔๓ ถึง ๑๑๕.	แก่นแท้ตามธรรมชาติทั้งหมด	จิตรังสรรค์นิยม

		ปรัชญา	คริสต์ศักราช	พุทธศักราช	ปฐมธาตุ	สำนักนิยม
	๑๕	ลิวซีปัส	5 th century BCE	พุทธศักราช ๔๓.	อะตอมและที่ว่าง (atom and void)	ปรมาณุนิยม
	๑๖	เดโมคริตัส แห่งอับเดรา	460 BCE	พุทธศักราช ๘๓.	อะตอมและที่ว่าง (atom and void)	ปรมาณุนิยม
	๑๗	โปรทาโกรัส แห่งอับเดรา	490 - 421 BCE	พุทธศักราช ๕๓-๑๒๒.	-	จิตนิยมอัตวิสัย
	๑๘	โตเลเมดิส แห่งเอเธนส์	470 - 399 BCE	พุทธศักราช ๗๓ ถึง ๑๔๔.	-	-
	๑๙	พลาโต แห่งเอเธนส์	428 BCE - 336 BCE	พุทธศักราช ๑๑๕/๑๑๖ ถึง ๒๐๖/๒๐๗.	มโนคติหรือแบบ (forms or ideas)	รังสรรค์นิยม
	๒๐	อริสโตเติล แห่งสตาگیرา	384 BCE - 322 BCE	พุทธศักราช ๑๕๕-๒๒๑.	องค์ปฐมกร (prime mover)	-
ปรัชญาอินเดียในพุทธกาล	๒๑	นยายะ ไวเศษิกะ	contemporary	ร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า	อะตอมจำนวนมาก	สสารนิยม
	๒๒	มีมังสา เวทานตะ	”	”	พรหมัน	จิตนิยม
	๒๓	สาขยะ โยคะ	”	”	ปุรุษะ และ ประกฤติ	ทวินิยม
	๒๔	เชน	”	”	ชีวะ และ อชีวะ	
	๒๕	พุทธปรัชญา	543 AD	พุทธศักราช ๑.	ปฏิสฐ	สมัตตเสฏฐทวินิยม
วิทยาศาสตร์ในยุคปัจจุบัน	๒๖	รูเพิร์ต เซลเดรคค์	present	ยุคสมัยปัจจุบัน	พลังงานบริสุทธิ์	-
	๒๗	ทิโมธี เฟอริส	”	”	อวกาศบริสุทธิ์ (pure space)	-
	๒๘	ทฤษฎีฟองแห่งกาล-อวกาศ	”	”	กลีภพ (chaos)	-
	๒๙	สตีเฟน ฮอว์กิง	”	”	ความไม่มีอะไรเลย	-
	๓๐	ศ. ดร. สำเริง บุญเรืองรัตน์	”	”	ความว่างเปล่า	-
	๓๑	ดร. พรชัย พชรินทร์ตะกุล	”	”	ที่ว่างและเวลา (space and time)	-